



Д А Н К А *)

— приповијетка —

Написао Д. Ђ. Омчикус.

Ту скоро проведох читаву годину у Далмацији. Зими за-
падох у чудноват крај, градић, у ком између осталог свијета
живљаше један једини попа и даровит млади љекар, кога
сам још као ђака познао на бечкој универси. За дивно чудо
ту се није тјерала политика. Само онај, који познаје Далмацију,
може преставити чудо и уживање, која духом завладају, кад
човјек може ускликнути : »Овдје се не политизује.«

Пошто је студен била необично оштра, бавио сам се чи-
тав дан својим књигама, док провађах вече са господином па-
рохом и са углађеним господином доктором при партији пре-
феранса у јединој кафани у граду. Једне вечери, пошто већ
бијасмо навукли капуте, рече ми на једном доктор : »А прогос,
сјутра у вече вратићу се врло касно у град, из посјете у село
П.; да вам вријеме не буде дуго, ако ћете да будете са мном,
биће ми особито драго, или још боље, оставићу Вас у К., да
упознате Данку, на ћу Вас на повратку опет прихватити.«

»Ако нас препоштовани отац у својим молитвама пре-
поручи, да нас не помете, драге воље«, одговорих.

»Узмите собом двоструку бунду«, рече старина, који је
био велик слободњак, »па ћете се и без мојих молитава сре-
тно повратити.«

»И флашу коњака«, утули љекар, отварајући врата.

»Врло добро«, али... ко је та Данка?« запитах, кад сту-
писмо на уцицу.

*) Ова је приповијетка била читана на свечаној сједници српског ака-
демског друштва „Зоре“ у Бечу, уочи младога љета 1903.

»Не говорите тако гласно на овој ужасној вјетрини«, рече полагано и брижно попа, повијајући своје дебеле куље у инглески plaid, »јер ћете назапети. Хајте само тамо, пак ћете видјети, што никада у животу нијесте видјели. То вам је ријетка и чудновата женска глава. Збогом!«

»Ја ћу Вас дакле прихватити у сахат послѣ подне«, рече ми доктор опраштајући се.

»До виђења, добра ноћ!«

Тачно у заказано вријеме стадоше кола мога пријатеља пред мојим станом. У отвореном двопрежном фијакеру сјеђаше љекар са обичном вирџинком у зубима, обучен као да ћемо у Сибирију.

»Изабрао сам отворена кола«, рече ми као да хоће да се извине, »јер нам у затвореним не би боље било. С друге стране овако је на отворену здравије.«

»И ја сам за то« одговорих, припаљујући цигарету. Кренусмо.

Како бијасмо добре воље сјеђасмо се заједничких ђачких бечких успомена, претресасмо наша различита мишљења и далматинске социјалне прилике, једном ријечи говорасмо о свему тако, да вријеме немилу брзо прође. Упрепастих се скоро, кад ми љекар, показујући руком у даљини бијелу кућицу, рече: »То је стан, у ком пребива Данка.«

»Толико боље«, прихватих, нешто изненађен, а нешто срдит; »тако ћу с Вама наставити пут, јер се уздам, да ме не ћете оставити код непознатог свијета.«

»Али, што Вам пада на памет«, рече доктор, »мој је пут још дуг, па ће Вам у велике досадити и смрзнућете се, док опремим свој посао..... тамо ћете наћи топлу собу, занимиво биће, болесницу, коју ћете боље од мене разумјети и утјешити.«

Кола се приближаваху све то више кући.

»Него казаћете ми барем, с ким имам посла. Ко је још код те Данке?«

Њезина мајка, поштена душа старог кова. У осталом видјећете је.... Данка је сиромашно, али ванредно дивно чедо..... да, да нијесам учио медицину..... Сушична је, а осим тога болује и душевно; само се чудим, како може да дуље одолијева.....«

»Зашто јој не помогнете?«

»Хм.....« растегну доктор жмикајући иронично очима, »а зашто? Морао бих је послати у Приморје, натоварити сувишне трошкове њезиној сиромашној мајци, а Данци продужити њезине патње. Драги пријатељу, contra vim mortis non est medicamen in hortis.«

Је ли барем образована. Може ли се и како се мора с њом говорити?«

»Хм, како се ствар узме. Веома је интелегентна као сви ови горштаци, прилично начитана, лоше узгојена, размажена, нервозна, болесна.....

Кола стадоше пред малим вратима.

»..... да, за Бога«, пришапта ми ужурбано доктор, »немојте ме издати... Она не смије да зна да сам љекар; она мрзи љекаре.... можда има право!... Можете јој споменути, чим се бавите. Можете казати, да пишете у новине; то ће јој бити драго.... Али Ви ћете видјети!... Него, ја ћу Вас и тако до горе допратити.

*

Стара Марта, кршна и доброћудна старица, правилних потеза лица и мирног интелегентног погледа, држаше приземну крчму. Она нас дочека веома љубазно. И не питајући нас уточи нам двије чашице домаће ракије, коју човјек из удворности испити мора. У осталом ракија је била врло добра. Мој ме пријатељ престави. На моје велико чудо увидјех, да ме позна веома добро као и све моје.

»Али је господин од давна отишао у далеки свијет,« утури она, »тако да једва по каткада за њ чујем.«

Мој пријатељ извијести се о стању болеснице и изрази жељу, да ме до свог повратка код њих остави.

»Али разумије се само по себи — прихвати старица — горе је тако топло, а Данка ће се радовати, мој Боже, у колико се она може радовати — уздахну дубоко старица. — Од неколико дана не капље много, али је по ноћи тако немирна.... говори непрестано већим дијелом неразговјетне ствари.... за тим приповиједа о неком утопљеном броду и пјева црквене пјесме — старица се прекрсти. — Кад је о томе пи-

там, ћути упорно, па ми за тим каже, да јој одавна није тако добро.... али молим вас, господо!...» и показа нам пут.

Преко уских прљавих степеница западосмо у лијено обијелену собу, расвијетљену су два мала прозора, у којој гораше на старинском камину весела ватра. У једноме ћошку једноставан стô, а на њему књиге, женске трице и јабуке; поред њега удобни и старински диван, а према уласку висока, широка постеља, на којој почиваше Данка.

Чини ми се, да ме старица престави наподавши неколико комплимената на мој рачун, и да нешто рекох; чини ми се, да се мој пријатељ удаљи, пошто ми нешто шапну; чини ми се такођер, да старица изађе и опет се врати, па опет изађе; али све те појединости блиједе, кад се сјетим оне слике, онога лица, а поврх свега оних очију. Ја видјех заиста нешто, што у свом животу никада видио нијесам, а по свој прилици и не ћу. У бијелој као снјег кошуљи сјеђаше она на постели, закопана у јастуцима, као да свакога часа очекује некакву пресуду. Блиједо, дугуљасто као од воска млијеком преливено лице, са свим особинама јужнословенског типа и с лаком примјесом талијанског духа, који се особито истицаше на дрхтавим усницама, удараше у очи у контрасту са црним вितिцама њезине косе, на којој почиваше глава. Из њезиних такођер црних, премда спокојних и умилних очију, избијаше нешто звјерско, нешто демонско. Оне приповиједаху нешто, али очекиваху много више. У њезине мајке бијаш опазео исти поглед, али док овај бијаше испуњен свакодневним бригама и љубави за кћер, дотле Данчине очи свјетлуцаху неком надом и неким очекивањем, о којем вишаше цијело њезино биће. Њезин осмијех, огледало прошлог радовања, бијаше скоро угашен, а ипак се смијаше, њезино се читаво биће смијаше, кад поглед пратијаше оно очекивање, које она пред собом тако чисто и бистро гледаше.

Њезин танки глас, који тако немилу у срце продираше, и који се обично код сушичавих опажа, бијаше благ, миран, мелодичан, и ако си могао примјетити, да може сегнути до највеће висине.

Је ли Данка била лијепа? На ово би могао одговорити само онај, који би површно мотрио онај израз и оне очи,



УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

онај који не би уочио дух него тијело, онај дух, који избијаше из цијелог њезиног бића, а поврх свега из њезиних очију.

Ми говорасмо — не спомњем се, како до тога дође — о времену, о становницима града, откле долажах, и о књигама, које лежаху на столу. Бијаху то већим дијелом школске књиге, географија и путописи, између којих неколико романа Жил Верна у српском пријеводу.

»Како ми се чини — рекох — овдје је сама географија. Ви се каида на пут спремате.«

»Да — осјече она одлучно, подигавши дугу мршаву руку с тако бодним изразом, да се нехотице тргох и уједох за науснице — да — понови она — на дуго, дуго путовање.«

»Љубите ли књиге« упитах, да сврнем с разговором на друго.

»Љубим — прихвати она — ако само не приповиједају о љубави. Све што је у њима написано, све је то којешта, све је то лаж, јер.... како се може описивати нешто, што осјећамо?... Она стисну зубима и уздахну дубоко.

»Јест, али је умјетност имитација реалног живота«... рекох.

Она ме напрасно прекиде :

».... Да, да, да.... и ви пишете, па морате, разумије се, тако говорити. Књиге су за то на свијету, да нас васпитају а не да престављају погријешно наша осјећања! А ми... « и њезине се мисли помутише.

Ја ћутах као заливен.

»Знате ли, шта је? — ускликну она на једном — и ја сам некада хтјела да постанем списатељица.... али.... да, како да Вам то кажем?... Тад се на једном колосјек мог живота бездужно прекинуо.« Њезин поглед постаде таман, она преблиједи као крпа, а глава клону. Учини ми се као да се окаменила.

»Ви сте тако добри — рече слабашним гласом и не гледајући ме, као да ми мисли чита — а ја Вам толико мојим лудоријама додијавам...«

»Али ни најмање — прихватих — ја Вас веома радо слушам.«

»Да, да!... повика она као бијесна — јер Ви хоћете да пишете о томе; али немојте заборавити, да је он погрда и да

ће нас само смрт помирити. Ја њега не мрзим већ једино његова злодјела, која мора испанитати. Чујте! — и она подиже свечано у вис руку — као што је истина, да Бог постоји, тако је истина да ћу га ја видјети мртва! Тада ћу му опростити и тада ћу спокојно умријети!»

Рука јој клону, а кад се ја прибрах, опазих да је чврсто заспала. Њезино високо чело бијаше покривено леденим знојем.

Ја се обазрех и видјех љекара на прагу.

»Но, дакле, хоћемо ли да путујемо?« запита ме он. Кад погледах на сахат, опазих у чуду, да је већ седам. Пошто ме доктор кажипрстом свјетоваше, да ћутим, удаљих се полагано, погледавши још једном Данку.

»Па, како је болесници? — упита стара Марта дрхтавим гласом, кад ступисмо у дућан, нудећи нас још чашицом ракије — хоће ли још дуго живјети?«

»Оставите је на миру, док спава, а кад се пробуди, дајте јој овај прашак — одговори доктор. На прољеће послаћемо је на море.«

»Нека Вас Бог услиша«, уздахну старица и прекрсти се.

Она нам поможе, да се попнемо у кола, умота наше ноге, и ми кренусмо.

»Како можете лагати тако? — упитих мога пријатеља на путу.

»А што ћете, мој драги? Она је по природи тако чврста, а њезин је дух тако будан, да може живјети још неколико мјесеци: па за што и на што јадити биједну старицу прије времена?«

На повратку попуни ми доктор Данчину историју. Њезин отац бијаше сеоски учитељ, образован човјек челична карактера, који претрпи много ради свог политичног начела. Разочаран и не схваћен, бијаше прије времена баталио службу, повукавши се у кућу, коју тада остављасмо, с намјером да се посвети господарству, трговини и образовању своје јединице.

Познавајући школске прилике као ико, он не хтијаше ни под каквим условом, да је шаље у школу, и ако је био чврсто увјерен, де ће јој образовање срећу у животу створити. Он је с тога сам подучаваше штедећи такођер за њезину пријиду. Дјевојка интелигентна и одушевљена толико за наобразбу



колико за учитеља обављаше много, али у највећше отап-у-мрије од капи. Она се рабобоље и одмекза скоро читаву годину у постели; трговина окрену наопако, а уштеђена прѣија по-стаде још мања. Њезина мајка, да је разоноди, вођаше је че-сто у град к родбини, тјде за ну поче нов живот. Овдје-Ланка упознаде њета. Он је био красан момак и учаше у глав-номе граду, да постане учитељ. Његово понашање у школи-бијаше веома рђаво, али сви му радо праштаху ради симпа-тије, коју у сваком побљиваше, и ради његових добрих оцјена у учењу. Он бијаше мезимац нашега града, и многе мајке же-љаху га видјети зетом, тим више, што је на кући прилично богат био. Које чудо дакле, што се Ланка у ч забљубила? Како и зашто му се она допадала? Не треба да вам причам... Ви сте је данас видјели... Нето, ова зљубав размази га још горе, на кад се врати у Загар, устотручаше се његови бјачки несташлици. Једном доби у срећ бијета дана шамар на уличи од једне службенице, којој је непрестано додијавоа, тако да најпослије доби *constitut abeundi* с напоменом, да и даље приватно испите полагати може. Он оде у Трет, ували се у нове зљубави, паде у дугове, и врати се послјије краткот вре-мена ради оскуднице новаца опет натраг, да учи приватно, као што говораше. Све његове комедије не бијашу познате. Многи се за ч заузеше, шта више кућаху професоре, и он постаде опет градека маза. За несрећу, на свом повратку у град, нађе ту Ланку и изгледаше, да се зблиа поправио. Они проведоше три мјесеца у граду, и тај боравак дјевојка плати поштеном и животом. Кад она једне вечери оде у село, да посјети болесну мајку, ишчезе и он сутрадан под извиком, да иде полагати испите. Она добиваше врло ријетко његова писма са датумом из Загара, док се он екиташе по јужној Далмацији. Бријеме тецијаше, а свакојаки писови колаху о њему, док се једнога мијенала дана не чу, да су га у Котору са једном кријумчарском четом заједно са његовом женом ухапсили. Једна дјевојка као и многи пријатељи не хтједоше вјеровати, те настојаху, да се потанно извјеште. Истара, жа-либоже, потврди несретне писове. Он сјеђаше у затвору, не могући платити глобу, а послјије три мјесеца отпустеше га. Мјесто да походи своју жену, која се прије њета бијаше осло-



дила, оде у Трст, док се ту скоро као келнер у Шибенику опет не појави, продавајући узгред унесени духан. Ових сам дана, шта више, чуо, да су га с неким кријумчарима у граду видјели. Али ја то не вјерујем. Од доба, откада Данка дознаде, да је ожењен, леже бона у кревет и од тада се више не диже. Ако вам се данас учинило, да је лијена, преставите, каква је изгледала прије три године.*

— Па је ли збиља немогуће отети је из чељусти смрти? —
— По мом мишљењу, сасвим је немогуће, — одговори љекар, пришаљујући мирно утрнуту вирђинку.

Ми умукосмо и ћутасмо све, док не стигосмо у град.

Послије неколико дана морадох оставити мали град, старога попу, пријатеља љекара, партију преферанса, на мало доцније и Далмацију. Полагано, као што се то у животу догађа, заборавих и Данчину историју, кад ме једнога јутра изненади писмо мог пријатеља, и то управ из К. Оно дословце гласијаше овако:

Драги пријатељу!

Ви знате добро, да ја нерадо пишем писма, али данас не могу иначе, пошто сам увјерен, да ће Вас у велике занимати. Неки дан ме позваше брзојавно у К., да обдукцирам љешину некога, који бјеше погинуо, убијен од финансијске страже. Чинило ми се, да ћу полудјети, кад га нађох у Данчиној соби, и у њему пренознадох Данчиног љубазника. Он долажаше из Босне су неколико товара духана и западе несрећом на финансијску стражу на неколико корачаја од Данчиног стана. Он се оприје са својим друговима, оружаном руком. Измијенише неколико фишека; један стражар и један коњ допадоше смртних рана, док он остаде мртав на мјесту. Пуцатања прену тежаке и малу кућу, коју сте са мном заједно посјетили, док Данка сретно и одрјешито заповиједи, да пренесу мртваца(?) у њезину собу. Тежаци и стара Марта приповиједају, да не трену нити прозбори ријечи, кад га видје, него да се само »чудновато«
смијаше. Она нас замоли — приповиједаху ми људи — да се удаљимо, и да је с њим на саму до у јутру оставимо. Кад се послије неколико сахати повратисмо у собу, оназисмо да се преставила, као анђелак.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



Драги пријатељу! Ја сам видио многе мртваце, али никад таковог лика! Љубав, коју сам узалудно у животу тражио, огледаше се на њезиним мртвим, затегнутим, и тако лијепим цртама, као ни у каквој слици, као ни у каквој пјесми!..... Да, да само нијесам учио медицину!.... Стари је пона сатрвен, лежи у постељи и снови чуда на свој начин и по свом узгоју, док ја јасно и бистро осјећам, да ћу полудјети, ако и даље овдје останем. С тога полазим још прекосјутра на далек пут, па ћемо се по свој прилици видјети у великом, лијепом свијету, али ми само обећати морате, да ми не ћете никада споменути Данку.

У Бечу, новембра 1902.



MUDRE IZREKE.

1. Najvažniji osnov vaspitaња djece jest: da djeca dobiju nepokolebivo ubijedeње, da sve ono, što im treba, vala zaraditi trudom, i da ništa ne pada gotovo s neba. Dijete treba da zna, da sluškiņa, koja proljeva vodu iz његоvog umivaonika, ne čini to iz љубави, i kad djecu vaspitate tako, da oni sami prokļevaju vodu iz svog umivaonika i drže ga u redu, kad oni sami budu čistili svoje cipele i haline, napravļali svoje posteले i postavļali stō za jelo, to će više doprinijeti њиховој среći u životu, nego li učeње francuskog jezika i opšte historije. Vjerujte ovo čovjeku, koji je već nogom u grobu. Samo će tako djeca steći uvjereње, da su svi људи braća, da su svi jednaci, i da se ne dijele u gospodare i slugе.

Tolstoj.

2. Prigni se malo da prodeš kroza svijet, tako ćeš uštedjeti sebi više od jednog neujudnog sudara.

Franklin.

3. Nauči se živjeti bez prijatelâ; to ti može biti od koristi u dnevima nesreće.

Cervantes.

4. Ne govorimo nigda o sebi ni dobro ni zlo; ne dobro, jer nam ne će vjerovati; ne zlo, jer će nam vjerovati.

Konfucij.

5. Ko čineći kome kakvu uslugu nije računao na neharmonost, izvršio je samo u pola svoju dužnost.

Latouche.

G R U Ź.

Topografično-povjesničke bilješke

(3)

Vice Adamovića.

III.

Kad smo tako dokazali, kada i kako je Gruž došao pod dubrovačku vlast, hajd' da vidimo njegov dali razvitak i napredak,

Čim su, dakle, spomenuti predjeli postali vlasništvom starijih Dubrovčana, oni počеше odmah raditi na usavršavañu i umnožavañu pomorske sile.

Nema sumnje, da su oni još i mnogo prije imali oružanicu¹⁾ za građeñe i popravlañe raznijeh ratnijeh sprava.

Stare kronike doista potvrđuju, da je Dubrovnik imao svoje brodovlje vrlo rano, jer se drukčije ne bi mogao da brani od gusarâ i Saračenâ²⁾; ali stoprv onda, kada gruška, župska, riječka i zatonska luka dopadnu pod vlast dubrovačke republike, zapeše Dubrovčani iz petnijeh žila oko građeña brodova, znajući dobro, da je more jedini put po komu bi se njihova država mogla uzdržati i odoleti proždrlivijem pohlepama moćnijeh neprijatelja s mora i s brda, te uspeti se do one visine, do koje kasnije zbiļa dopre.

Tada je tek Dubrovnik imao sve uvjete, koje zahtijeva slobodni razvitak brodareña i trgovine. Povjest nam pripovijeda, kako su Dubrovčani prodavali po susjednijem zemljama morsku sô, što se okolo 1500. i u Gružu vadila³⁾, a uz to su još trgovali svilom, tkaninama, vinom, uļem, oružjem i t. d. te uvozili između ostaloga drva za građeñe lađa, katrama i t. d.

¹⁾ U popisu kuća, koje 1417. god. ne plaćahu poreza, nalazimo pod rednijem brojem 3 zabilježeno ovo: „*Arsena* con la caixa dove sta el guardiano de le galie“ (Rukop. Male Braće, stari br. 265.).

„*Orsan* (orsena) zgrada, ograda i mjesto gdje se brodovi grade; arapski *arsana* pak odatle i talijanski *arsenale* i *darsena*. Zore: „Дубровачке туђинке“.

²⁾ „Još godine 782. sagradiše Dubrovčani prvu oružanu galiju“. (Isp. M. Pucić-Škatić „Povjesnica Dubrovnika“).

³⁾ Jireček op. cit. str. 24.



Osobito su s brda Gargano i s brda Sant'Angelo u Apuliji do-

nosili potrebite gradivo za gradeње prodova.¹⁾

(Godine 1525. republika preduze potrebite mjere, da se i na

Kantabrigu podigne dobar škar na zemljištu Krsta Kabožica, u

koju svrhu potroši 280 dukata. Nabaviše se *argani*, *vasti*, *pun-*

tali, *muli*, *sjekve* i sve ostalo potrebite oruđe²⁾, a valjanih

maštora i prota bilo je na pretek po dubrovačkoj okolini. Tre-

balo je još samo, da se bole obezbijedi opstanak novoga škara

privlaštajući mu rada. Na to je išla docnija naredba (21. decembra

1748.), po kojoj svi brodovi dubrovačke države, koji su imali

potrebu kakve opravke, bili su primorani, da se u tu svrhu

obrate gruškom škaru. Jedino u slučaju velike kakve nužde

smjela su opravke i drugdje da se izvrše³⁾.

Sa gruškog su se škara porinule mnoge galijske, puljske,

kakarske i slične velike splavi⁴⁾, koje vjesta sagradene, odlije-

vahu vrlo dobro uzburkanijem talasima. S toga se taj škar u

brzo podiže do take znamenitosti, da je tranzanski kralj Karlo

IX. bio pozvao u svoje zemlje nekoliko dubrovačkih radnika

i bi tako zadovoljan njihovim radom, da se sam riješi da izda

naredbu, kojom je svakomu Dubrovčaninu podato pravo na

tranzansko građanstvo.

Pokojni kanonik Ivo Stojanović u podlišku "Dubrovnika"

br. 45. 1896. god. pripovijeda, kako su se Englezi bavili neki-

jem načinom gradeња prodova na škarima i to da se zvalo

¹⁾ Vidi, *Engel* u Stojanovićevu pripovodu. — *M. Ban* pripovijeda, da se gra-

dene prodova poznavalo od kako je postojao Dubrovnik ("Dubr. cvijet na-

rod. književstva" MDCCCLIX str. 127).

²⁾ Donosimo ovdje tumačenje pomorskih i škarskih riječi i traza po *M.*

Vodopjicu iz njegove "Tuzne dele". *Argani* su izvezala; *vasti* su oruđe drveno

sastavljeno od dvije debele grede sadružene sa druge dvije tanje popričke kroz

glave im promaknute. Sloj ovi postavja se brodu kad se poriniva ili na suho

istezu. *Punt* je popriča, grečica, kojom se brod na škaru uzdvi se da ne

prevali. *Mai* je mlaz veliki, gvozdeni. *Proto* je onaj, koji vlada škarom i

upravlja brodogradom.

³⁾ "Regolimento della Repubblica di Ragusa per la navigazione nazionale,"

1794. — XIII. str. 7.

⁴⁾ *Galijska*, ital. *galera*, velika je glav na vesla. *Puljska* je brod sa tri ka-

tarke. *Kakarska*, ital. *caracca*, to su starijski brodovi kakve je naročito Por-

tugaljska sala za Brazil.

„građenje brodova na dubrovačku“. U ostalom nedvojbeno je, da nazivle Ragusa pod oblikom Argosy bilo je prešlo u Englesku, gdje su se istijem označivale kreate dubrovačke karake¹⁾.

Dobar se glas o gruškom škaru uzdržao sve do našijeh dana, te je inženijer Lorenzo Vitelleschi punijem pravom mogao pisati, da su trgovački brodovi, što izlaze iz tog škara, *jaki, dobra kroja i dobri na jedra*.²⁾

To se najsjajnije dokazalo onda, kad je 3 marta 1870. g. „Dubrovačko Pomorsko Društvo“ započelo graditi u Gružu svoj prvi brod pod imenom „č^et^vrti dubrovački“, jer su prva tri bila nabavljena u tudinstvu.

Ah! lijepo li ti je onda bilo u Gružu: sve živahno, sve revnosno i veselo, sve za poslom kao marlive pčelice. Ondje si mogao da se diviš vještini mladijeh majstora, od kojijeh, neki zviždukujući pribija ovu ili onu šticu³⁾, drugi popijeva i oštri na tocilu dlijeta i jaške (bradve). Onamo zgurkana starica kupi u okrplenoj preglači po koju šačicu oščelâ⁴⁾; amo trče dva tri podraslića noseći čavala, bucijela ili potrebita gvožđa za majstore; tamo daļe njih dvojica, čvrstijeh mišica, rade ogromnom testerom, kojom se žure da iz debelog paña naprave neke dijelove za kakve lade. Vas taj rad gleda, upravlja i budnijem okom prati marlivi *proto*, koji sad sokoli ovoga radnika, sad dovikuje drugoga, čas pomaže i sam, čas naređuje jedno ili drugo.

U tom mraviñaku ñemu se ništa ne ukrade, ništa mu ne izbjegne, kao no ti onomu, na kojem leži sva odgovornost.

Crni, gusti se dim uzdiže iz lonaca punijeh katrama, što se na više mjesta na škaru rastapa;

„Obale su svuda zapačane
Drvljem, gredam, daskam i madjeram,
Te oko njih majstorska rabota
Pile, jaške, mlati i sjekire.“⁵⁾

¹⁾ Upor. Evans „Trough Bosnia and the Herzegovina on foot during the insurrection.“ London, 1877. str. 414.

²⁾ „Notizie storiche statistiche del Circolo di Ragusa“, rukopis od 1827. god. na str. 79.

³⁾ Štica je daska, a *tocio* (tocila) je brus. Upor. Zore „Дубров. туђинке.“

⁴⁾ Oščela je ostružina od drveta; italij. *astella* dem. od *asta*. Prof. Zore n. m.

⁵⁾ M. Pucić „Cvijeta.“

Ali najljepše bijaše motriti Gruž prigodom porinuća kakvog novo sagrađenog broda. Tom bi se prilikom zgrnulo mnoštvo naroda iz grada i okoline, tako da je ne samo u Gružu bilo sve glava do glave, nego i po Gorñemu Konalu i po Nuncijati svijet je vrvio, da se nauživa veličanstvenog prizora. Novi je brod još na suhu; stoji ponosito nasloñen na vašima, a o bocima još ga samo podupiru dva, tri puntala. Mjesto stalnijih kataraka, na ñemu su tri privremene, a na istijem su nanizane raznovrsne zastave, dok ona sv. Vlasi leprša na najodličnijem mjestu. S krme vise kruglaste kite napravljene svilenijem vrpceama svake šare i kozarom. Kuće i gospodski letñaci sve je to sagovima i prostiraćima nakićeno, a po prozorima i na terasama pomolile vladike i djevojčice u bogatijem halinama od svile i kadife. No, već se razlijegaju milozvučne harmonije muzike, koja je navlaš iz grada stigla da uveliča ovu pučku svečanost. Pop je u toliko poškropio i pokadio novi brod, te mu je podijelio crkveni blagosov. Proto, blijed u lieu, zapovijeda, a puntali već padaju jedan za drugim, brod se počeo spuzati niz koso postavljene vaše: trenutak je veoma ganutljiv; mnogijem se kosa naježila, mnogo se oko od radosti orosilo. Narod kliče, pleska rukama, muzika sviri, topovi pucaju, na brodu se napija u zdravlje prota i vlasnika plavi, staklenice malvasije o brod se razbijaju, vesele je neopisivo. U jedan mah brod se sklizne preko položenijeh poluga i eno ga u more, koje pjenuši i u vis se uzdiže kako da cjeliva novog gosta i da mu pun radosti izrazuje svoju dobrodošlicu. Pozvanici s broda mahaju rupcima, a s kraja ih narod otpozdravlja, te se malo po malo svak stane povraćati k svojim kućama. Ko je ovako vesele jednom vidio ne može da ga lasno zaboravi, jer mu za dugo ostane u pameti Gruž i ñegova divna luka.

Ubavo ovo mjesto raste sve više i više i puni se narodom. Na kraj škara se podiže crkva sv. Nikole, pokrovitelja putnika i pomoraca, a pokraj igala poredali se bijeli letnikoveci ponosne vlastele.¹⁾

¹⁾ Jedan između tih letnikovaca bio je opkoljen vodom, te su ga s toga zvali „Mleci“, a odatle je postala riječ: „Biš u Gružu a ne vidjet Mletke.“ V. Daničić, Poslovice 188.

Ovdje se od srpskog kralja Pavlimira (Bela), pa još i dan danas svraćaju mnogi velikani, jer ih s jedne ruke primamljuje divota položaja, a s druge jer im je poznata uglade-
nost naroda, kojemu je karakteristična crta gostoljubnost i prijatnost.

Godine 1521. dode u Gruž poslanik ugarski *dominus Simon, aulicus et orator Regis Hungarie* i bi primljen u manastir sv. Križa.

Okolo g. 1775. knez *Đorđe Razdwił*, putujući za Cari-grad, prisprije u Gruž, gdje mu vijeće pošle na susret dva senatura, koji mu se poklone i pozdrave ga u ime slobodne vlade. Malo godina docnije (julija 1798.) dode u Gruž i malteški knez *Ferdinand Hompesc*, te mu dubrovačka vlada ne samo priredi najpristojniji doček, nego stavi još na njegovo raspolo-
žeće jedan između najlepših gruškijeh letnikovaca, na što se on ganutljivijem riječima zahvali.¹⁾ Dapače se zna, da je u više prigoda i sama republikanska vlada prebivala za koje vri-
jeme u Gružu.²⁾

Kreate plavi svakovrsnom trgovinom dolaze u Gruž iz da-
lekijeh krajeva, a druge opet odlaze tamo, amo po svijetu.³⁾ Narodno pomorstvo stoji pod nadzirañem petero senatura, koji, do potrebe, vrše sudstvo u svakoj prepirci i parnici između članova pomorskog življa.

Svi slojevi pućanstva imaju dijela na dubrovaćkijem bro-
dovima, te i same sluškiñe ulažu svoj prištedeni novac u do-
maće brodove.⁴⁾ „Pisci dubrovaćki, veli učeni Prof. N. Nodilo, to su pisci na brodu“, pak odmah nastavlja: „Tvrdo stoji, da gospoda tada idu u pomorske kapetane i u pomorske pisare.“⁵⁾

Gdje svi tako složno rade i nastoje, nije čudo da promet i trgovina znatno napreduju i cvjetaju, a s nima se uporedo

¹⁾ V. rukop. *Milišića* u knjižnici Malobraćana, br. 194.

²⁾ *Razzi* op. cit. str. 150.

³⁾ *Kreat* od ital. *carico*, biva *pun*, *naprćen*; pomorska je riječ, kao što su i glagoli *kreati*, *nakreati*, *iskreati*, *prekreati*.

⁴⁾ „Senatus Consultus“ (odlukom) od 10 maja 1799. uvada se pristojba na prodaju česti brodova, koje su se zvale po italijans. nazivu „*karati*“ (*caratti*), a bilo ih je 24 u jednom brodu. *V. Vojnović*, Državni rizničari dubrovač. republ. str. 88.

⁵⁾ Rad jugosl. akad., knjiiga LXV. 114.

širi i dobrostaće Gruža i grada. Gruž stoji na vrhuncu svog materijalnog razvitka. Gospodske se kuće kite umotvorinama Tiziana, Tintoretti-a, Carmela i drugih glasovitijih slikara italijanske, špañolske i nizozemske škole. Tako su se n. p. još do danas sačuvale slikarije iz renaissance na plafonu vile Đorđića, o kojoj tradicija tvrdi, da je bila podignuta od Pera Sorga 1520. g. Svaka vlasteoska kuća, uz bogatu knjižnicu, ima i svoju pinakoteku, gdje navlastito padaju u oči slike porodičnijih izumrljih predaka. Zlata, srebra, bisera i mjeda ima u svakoj kući; sprema, ormari i blanci su puni svakijem blagom božjem; nu ipak je toliko u oblačeću, koliko u hrañeću vladala razumna umjerenost.



MODERNA NEMAČKA LIRIKA.

— Đ. I. N. —

1. Stari i mladi.

Sadašnje doba nije baš veoma povoljno za liriku. To je i pojmljivo, jer sadržajni interes lirike puno zaostaje za romanom i dramom. Da se uzmogne u lirici uživati, treba imati za lepotu oblika višeg estetskog smisla, koji je uvijek bio veoma rijedak, a sada je može biti i rjedi nego li je to prije bilo. Da lirika nije nikad mogla naći velik krug zainteresovanih, kao epika i dramatika, dovoljno će pokazati pogled na njemačke literarne prilike. Punih je deset godina trebalo, dok se pokazalo potrebnim drugo izdanje Hajneove: „Kńige pjesama“ (Buch der Lieder), a i s Lenauom, Ajhendorфом i dr. tek se malo po malo upoznavala čitalačka publika. Ali je ipak bilo liričara, koji su u brzo polučili velik knjižarski uspjeh. Tako su Bodensstedtove: „Lieder des Mirza Schaffy“ (pjesme Mirce Šafija) doživjele mnogobrojna izdanja; Gajbel je isto tako postao gotovo popularniji nego li osobito po školama propagovani Uland. A

u najnovije je vrijeme „narodna pjesnikinja“ Ivana Ambrozius doživjela 34 izdanja svojih pjesama, i to u vrlo kratkom vremenu. Ali sve ove uspjehe početnikâ u lirici moramo smatrati izuzetkom gore postavljenog pravila, dok pravi liričari samo rijetko gorâne pravilo prekoračuju. Tek kad ovi „pravi liričari“ dostignu stepen „klasikâ“, pa ih donesu na trgu zlatnim divot-koricama, tek onda vrijednost njihova poskoči — ali da li se oni više čitaju, to je, naravno, drugo pitaâne! Frajligrat pruža najbolji primjer, kako i burni liričar može u brzo velik uspjeh postići; i ovaj slučâj potvrđuje općenitost onoga, što smo gore tvrdili, jer je upravo najviše izdanja doživjela ona prva zbirka Frajligratovih pjesama, u kojoj je već sam sadržâj mogao djelovati svojom privlačnom snagom, u kojoj pjesnik bujnom fantazijom stvara egzotične osjećâjne slike. Negove kasnije pjesme, kojih je pojetska vrijednost kud i kamo većâ od onih prvih, — polučije veoma slab uspjeh. Da se uzmogne u nemačkom narodu lirika barem proturati, ona mora biti oharakterisana izvjesnim svojstvima, koja se opet dadu točno odrediti. Na prvom mjestu mora lirika biti sadržâjno interesantna i u tuđe perje okićena, pa bilo ono s orjenta (kao kod Frajligrata i Bodenšteta) ili sredovječna (kao Šefelov: „bubnar“). Na dale mora lirika biti potpuno bezazlena u političkom i društvenom obziru, inače će je kritika prisiliti, da mukom zamukne.

Poslednji liričar prvog reda, kog nam je Nemačka pružila, bio je: Frajligrat. Gajbel je bio bez sumne veoma velik pjesnički talenat, ali njegova formalna virtuoznost nije mogla prikriti pomañkaâne jakog temperamenta i jedre ličnosti. Prema tome on nije bio drugo, nego pjesnik za nežne djevojčice. Guckov ga nazivlje: „slaba glava među pjesnicima.“ Premda je ovakov sud o ñemu dosta oštar, ipak nam se čini pojmljiv. Pored Gajbela moram spomenuti još dvojicu pjesnika, koji kao liričari uživaju priličan glas, a to su: Teodor Štorm i Merike. Pjesnička nam duša ovog potonjeg stvara biserje opisujući mirni život, prirodne slike — a sve na narodnu! No on nema pjesničkog poleta, a nema snage i strastvenosti u opisivaânu; ñegov bi se duševni horizont mogao identifikovati s duševnim horizontom mirnog, ljubznog protestantskog paroha. Znatniji je od ñega Štorm; on je nedostiživ majstor u opisivaânu svojih osje-

ćaja, a pružio nam je jedno 50 pjesama, kojih vrijednost ne će nikada propasti. Štorm nam se u opisivaću sjevernog mora pokazuje u pravom smislu riječi realist, ali čudotvorni pjesnički balsam počiva ipak na njegovim glatkim stihovima. Ali je i Štorm, premda kao specijalista veoma visoko stoji, ipak sve prije, nego li nenadmašiva pjesnička ličnost. I ako su Julije Volf i Rudolf Baumbach puno neznatniji od Štorma i Merikea, ipak im moram izvjesni pjesnički talenat priznati. Glavna razlika među ovim parovima leži u tome, što je poezija ovih potonih u svojoj nutrini živahnija, dok se vidi, da su stihove s nátezañem gradili. Razmatrajući ovako nepovoljno stañe, mogli bi skoro pomisliti, da se némački narod od lirike potpuno otudio; ali sam ja ovakovo shvatañe, mislim, već samim uvodom dovoljno pobio, jer smo vidjeli, da je uspjeh pjesnikâ tim jači, čim je njihov rad umjereniji — gotovo bi smjeli reći slabiji.

Nova generacija liričara stupi na pozornicu némačke kniževnosti u posljednoj trećini 19-og stoljeća. Često je puta — i to gotovo s pravom — bila ova „najnovija“ ili „zelena Némačka“ predmet smijeha, jer se ona pojavila s pretensijom, da stvori nešto novo u pjesništvu, i da kao takova bude kritikovana. Ja držim, da se na obje strane griješilo. Mladi su pjesnici sebi previše tega dopuštali, oslañajuć se na svoju bilo istinsku ili umišljenu originalnost, a kritika je odlučno zabacivala i ono, što je bilo novo i dostojno pohvale i priznaña! Naravno je, da se dade i psihološki razjasniti ponašañe mladih literata: bijesno napadnuti od strane stare generacije, koja je strepila nad svojim renomeom; od mase čitalačke publike ignorovani i ismijani, napiñahu oni sve svoje sile, da prokrče sebi slobodan komadić zemljišta na kniževnom polju. Što im se više uskraćivalo zasluženno priznañe od strane kritike, to se kod njih brže razvijala samosvijest, to su se važnijim smatrali.

No to nije bila umjetnička uzbuna, što se dizala na mlade literate od strane porodičnih listova i svagdañe štampe; povod su dale socijalno-revolucionarne ideje, koje su kod ovih mladih pjesnika u različitoj mjeri na vidjelo izlazile. Mladi su literati usisali u velikovaroškom vazduhu bakterije socijalističkih i anarhističkih ideja — pa je tako njihova mladenačka duša bila potpuno tim idejama zaražena; — oni nam predstavljaju moder-



nizovano izdañe „mlade Nemačke“, ¹⁾ propovijedahu poput ove odstup od tradicionalnih, filistarskih moralnih načela; udarahu na crkvene dogme ili ih ismijavahu; napokon pak izadoše na vidjelo s očitim simpatijama za revolucionarni radenički pokret. Nužna je posljedica bila, da su oni kao pobornici još nepriznatih umjetničkih teorija — a uz to još revolucionarnim duhom zadahnuti — morali svoje radove u očima savremenikâ diskreditovati, a uz to još od filistarske štampe nemilosrdan napadaj izdržati.

Čitajući objektivno prvu manifestaciju modernih liričara, koja je god. 1885. ugledala svijet pod imenom: „Moderne Dichtercharaktere“ (moderni pjesnički karakteri) — moramo priznati, da su ovi mladi pjesnici bili prožeti silnim zanosom. No ove velike riječi zvuče katkad frazeološki, ali pri svem tom blista se u pjesmama mladih zanešeñaka hvale vrijedna nit istinskog oduševleñia. Ako pokušamo porediti današñe moderne almanaha s onom prvom antologijom, to će poredba ispasti bez sumñe u prilog potoñe. Današñe su zbirke u svojoj cjelini žigosane staračkim pečatom. Izuzevši malobrojne pokušaje zdravog i jakog genija, bode nas u oči masa ishitrenih pokušaja, koji su vrlo često u pravom smislu riječi: „bezukusni“. Potpuno je pojmljivo i opravdano nastojañe mladi liričara, da stvore nove i jake tonove, koji bi se oprli truležu, što je prijetio, da će ovladati u ñemačkoj lirici. Današñe grčevito nastojañe, da se ispipaju novi efekti; današñi lov na originalnost à tout prix ne pokazuje nikakova zdrava i opravdana umjetničkog rada, nego odurnu taštinu nadute virtuoznosti; danas nema snažne osebenosti — ovladala je potpuna nemoć (impotencija)! Nama je vrlo dobro poznato, da svaki pravi liričar mora biti individualnost, ali se pjesnička individualnost mora odreći istraživañia karakternih oznaka na apsurdnostima!

Nazorima i nastojañu mladih liričara posljedñe trećine 19-og stoleća bila je podlogom vrlo pravedna misao. Nihova je zvijezda predvodnica neoborivi zakon: pjesnik ne smije biti svag-

¹⁾ Skoro u isto vrijeme, kad se god. 1830. na novo budio politički život, vidimo i u ñemačkoj literaturi na novo: „Sturm und Drang“. Slobodniji se život traži u crkvi i u državi! Ugled romantičke škole propada, a duhovi se opet dadoše pod francusko okrije. Na čelu su ovog revolucionarnog pokreta stajali nekolicina pisaca, koji su obično poznati pod imenom: „Junges Deutschland“.

daña priroda, niti on smije svoje stihove kao zanatnik izradivati! Istu je misao Zola ovako izrazio: „umjetničko je djelo prirodna tvorevina razmatraña na naočale temperamenta“. Ako na mjesto riječi: „temperamenat“ stavimo riječ: „individualnost“, eto nam religije nemačkih modernih liričara! — Pjesnik mora pružati ono, što je sam doživio, što je sam osjećao; mjesto blage limonade zahtijeva se žestoko piće i nastoji se ovom zahtjevu po mogućnosti udovoljiti! No svak, naravno, nije u tom uspjeha imao. Pa nije ni svaki od mladih literata bio tako strastven, tako snagom prožet, da bi mogao iz kratera svoje duše vulkansku pojeziju izbacivati. Mnogi su komično izgledali u uskom ruhu novih težña, koje su silom na svoje nezgrapno tijelo navlačili; mnogi su se od ovih mladića dovili bolom, pa se povratili pod vidom masno plaćenih učitelja ili sudaca natrag u „filitarsku zemlju“ — a Parnasu su za uvijek rekli „s Bogom!“

Ali su nekolicina također nešto spomena vrijedno stvorili i dokazali, da je zvijezda predvodnica ove uzbune bila nešto uzvišenije nego li je prepirka nekolicine nezrelih mladića.

2. Herman Konradi i Vilhelm Arendt.

Tamni „Sturm und Drang“ očitovao se najbolje u svojoj cjelosti na pjesničkim radovima Hermana Konradi-a, a osobito u njegovim: „grešnikovim pjesmama“ (Lieder einer Sünders). Konradi nije bio običan „stihotvorac“; bol, zanesenost, uzbuđenje, — što se u njegovim stihovima poput bijesnih valova uzdižu — dobrim su dijelom istinski. Konradi je imao dovoljno temperamenta, zato i ne mañka njegovoj pojeziji osobenosti. Jest, on je imao takav temperamenat, da nam je mogao pružiti ono umjetničko uživañe, onaj žarki patos, što jure kroz njegove pjesme poput potmule bujice. No pošto se on u svojim pjesmama nigdje ne odmara, nego neumorno juri za zvukom bubña i borije, to njegova pojezija umara čitaoce, ako im priroda nije srodna njegovoj. No ima još nešto, što nam priječi, da potpuno uživamo u Konradijevoj lirici: on ima velik pjesnički talenat, ali nema titanske snage, da u igri baci Osu na Pelion! Njegove su slike većinom pune snage, pune žara, ne-

govi stihovi puni pjesničkog poleta, — ali katkad ga ipak izdade snaga, čitalac i nehotice osjeti, koliko je muke pjesnik utrošio u svoje djelo. No pri svem tom prikazuje nam se ipak Konradi prema Rittershauzu, Hopfenu, Volfu, Baumbahu i dr. kao div prema patuljcima.

Također s misaone strane nije Konradijeva pojezija izbi-strena. On je rano umro, ali sumnam, da bi i za života ikada svoje nazore izbistrio. Pjesnički su mu produkti odsjevi osjeća-ja i raspoloženja. Neugodno je dirnut pokvarenošću društva, ona ga uzbuđuje — no ipak osjeća, da je i on istom zaražen, da je i sam njen produkt. Konradijeva duša nalazi vesele u užitku, ali brzo se pjesnik pita: „Wo sind sie geliebten, meine unschuldigen Kinderaugen?“ Bio je nesposoban da odoli primamljivim zvucima čulnog uživanja, pa radi toga često sam sebi gorko predbacuje. Razliku između njegovog idealnog nastojanja i realnog čulnog uživanja uzima za temeljni kamen svojim: „grešnikovim pjesmama“. U njima se Konradi često puta dotakne svojom nežnom rukom najosjetljivije žice, pa nam proizvede tako umilne zvuke, kakovih nije još nikad čula nemačka muza. Premda nam sam Konradi u jednoj pjesmi govori o svojoj pjesničkoj vrijednosti, ipak ga radi toga ne smijemo osuđivati. U toj pjesmi veli, da će on poput meteora juriti kroz pojeziju, a njegove će pjesme prodirati u dušu onih, koji ih budu čitali. No drugi će ono, što je on svojim duševnim okom gledao u lijepo ruho zaodjenuti, slaviti, a nega zaboraviti nezahvalni potomci! Doista je Konradi danas skoro zaboravljen, a na daleko nije nikada ni poznat bio. Pa ipak je njegova pojava puna privlačne snage za svakog prijatelja književnosti; narod ga je zaboravio, ali će mu historija književnosti ustupiti pristojno mjesto na svojim stranicama — on je to i zaslužio!

Radi kontrasta ćemo ovdje spomenuti i Vilhelma Arendta. Ovaj nije nikad osjetio nastupa srušene moralnosti, premda je u nekoliko svezaka opjevao draži pikantno prekritog ženskog tijela. Iz početka mu je virtuoznost u prikazivanju pribavila ugleda u užim literarnim krugovima, ali naskoro opaziše, da Arendt sam sebe kopira, pa je čitalačkoj publici u brzo dodijao ovaj „erotički specijalista.“

(nastaviće se)

DANIELE CORTIS. (8)

ROMAN.

Napisao Antonio Fogazzaro.

Prevod s italijanskoga auktorovom prvolom.

Glava VIII.

Na poprištu.

Sutradan, na..... stanici, predzadnoj negova duga putovanja, Cortis nade B.-a i neke druge prijatele, koji su mu bili došli u susret. Trčali su zapijehani gore dole uzduž vlaka, otvarajući vratašca, zavirujući u kola. Otkrivši Cortisa, svi navališe na ű, da mu snažno stisnu ruku, da ga pozdrave tihim glasom i skrušeno.

— Vrlo zlo? reče on, ipak se smrknuvši, leteći očima od jednoga do drugoga.

— Vrlo zlo, odgovori B. klonut. Vrlo zlo, velim ti otvoreno. Po mome mišleñu, ne činim komplimentata, stvar je propala.

— Polako, polako, skoči drugi. To pak, oh Bože.... Prostitute, veļu, ne čini mi se.

Tada B., koji je čas prije govorio kao da nema daha u tijelu, skoči na noge te stane grmleti kao bjesomućnik:

— Ma jest, velim Vam, ma jest! *Ne čini mi se?* Ma što *ne čini mi se?* Ma, gdje Vi živite? Ma ne znate o radničkom društvu? Ma ne znate o dnevniku?

— A zidovi? šaptaše treći ispod glasa.

— Bravo! zaurla B. A zidovi! Deset proglosa onoga drugoga na jedan naš.

— Ma čekajte, vidjeće se danas!

— Da, bravo, što hoćete da se vidi!

— Vidjeće se danas, velim vam.

— A da, Vi ćete ih obrnuti, Vi ćete ih prevratiti, onu čeljad!

— Ma da!

— Ma ne!

Sada su svi zajedno bućali, prepirali se između sebe kao da Cortisa i nema ondje.



— Jedan čas, gospodo! reče on, nadvikujući ih svojim glasom. Ima li te skupštine, ili nema?

— Ima!

— Nego što!

— Ima, gospodine!

— Za cijelo!

— I trebaće da dodem na nu? preuze Cortis.

— Tu je čvor, razumiješ! viknu B. bacivši se skoro na ņ, i drmajuci mu u lice rukama s vrsima od prsta skupljenim uzgor. To je baš, mi ćemo iznijeti prijedlog da budeš pozvan, a ne znamo još hoće li proći, jer se deru, razumiješ, deru se, da ne treba! Da znadu dosta! Da, da, da, da....

— Ali to pismo? prekide Cortis. To moje pismo koje su stampali?

— A, usklikne B. udarivši se po čelu pa pretražujući džepove objema rukama. Nu ti glave! I još sam ovo došao navlaš za to! Imam ga ovdje, imam ga ovdje.

Izletješe novine, izletješe pisma, izletješe biješke. B., crven kao rak, pregledaše velikom hitnom hartije i hartije, bacaše ih na tle, na sjedala, na noge prijatelja. Napokon izade komad novinâ s razglašenim pismom, upravljenim nekakvom prof. M. iz Mletaka, koji je bio umro prije dva mjeseca. Novinar je tvrdio, da ga ima u uredu, te objavljivaše neke periode.

— Pismo je izlika, reče B., sabirući i stavljajući opet u džep raspršane hartije, jednu po jednu. Pismo je izlika. Neće te.

— Eh, ne, što se toga tiče, opazi drugi, da pismo nije njegovo....

— Ali je njegovo, zamrmlja neko, dok je Cortis u toliko, preskočivši primjedbe novinarske, čitao ove užasne periode:

„Ako se za sad ne može bolje, *transeat*: nastojmo proći kako bilo; ali ti znaš, da sam ja katolik i da se uzdam u onaj napredni razvoj kršćanske prosvjete, u koji se uzdao konte Cavour. Za to željno pospješujem čas, u koji će se sastaviti jedna parlamentarna stranka, jedan element vlade s ovim idealom. Da neki pokušaji, da se makne javno mnijeće, propadnu, *oportebat*: ti znaš bolje od mene, da je takva bila uvijek historična preprava svih velikih i teških pothvata. Pasti će ih još, ali ja sam tvrdo uvjeren, da će u određenu času ova stranka

niknuti uslijed političkih potreba, i da će se tada, pače prije od tada, naći heroj, kao što bi rekao tvoj Carlyle, da je vodi; za kojim junakom, u prvim ili u zadnim redovima, biće, ako živ bude, tvoj

Danijel Cortis.“

— A da kako nego moje! klikne Cortis put onoga, koji je bio izrazio sumnju. A da kako nego moje! Sasvim moje!

— Euh! učini B. Znalo se dobro.

Drugi umukoše.

— A što vele ta gospoda izbornici? upita Cortis.

— Šta vele? odvrati B. Vidi novinara, što kaže.

— Novinar je neznalica.

— Ah, moj dragi, ni naši izbornici nijesu Cavouri. Ne razumiju. Vide *katolik*, vide *kršćanska prosvjeta*, vide *nova parlamentarna stranka*, ne razumiju dobro razlike, koje se mogu činiti između konzervativa i klerikalca, te prosto kažu, da si već klerikalac. Najveću galamu pak dižu zbog one prve fraze: proći *kako bilo* i viču.... prosti, ja sada ponavljam.... viču da je nepošteno, da je nedostojno, da ti je dosta da budeš izabran, bilo na jedan bilo na drugi način, da se rugaš izbornim kotarom, i što ti ja znam. Ali treba još znati, da je onaj drugi radio davolski, i za ovu navijenu čeljad pismo je izlika. U istinu su oni, koji te ne žele ni čuti.

— Ali vaļa, reče Cortis, s mućnom u očima, vaļa da me čuju! Oh Bože sveti, što mogu bit' razumjeli iz onog pisma! Vaļa da me čuju!

— Da, da, vaļa, zamrmlja B. s gorkim smijehom. Ali hoće li htjeti? Nadajmo se!

— Ja ću doći bez poziva i sam, ako moji prijatelji nemaju srčanosti da me prate, odvrati Cortis. I ako mi niko ne da riječ, uzeću je sam. I...?

Ovdje Cortis imenova moćnu osobu, onoga velikog izbornika, koji ga podupiraše.

— Eh, dragi moj! odgovori B. Eto ti ga.

I dignuvši desnu ruku, s prstima otvorenim u vazduh, okrene je na bilu, kao da mu se na podlaktici odapelovalo pero.

— S te smo strane, nastavi, po gotovo propali. Dapače, spomeni se, da, ako danas uzgovoriš, treba da što natukneš

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



o onom despoti, koji hoće da vedri i oblači u izbornom kotaru.

— Dobro, reče Cortis. Sada vas molim da me pustite, da malo promislim.

Zabije se u kut od vagona, pročitao jednom i drugom optužnicu, pak stane razmišlati, čas gledajući s prozorčića, čas pokrivajući lice rukama, dok mu B. ne reče:

— Evo nas. Dvanaest je, nadoda. Ja imam ovdje kola, i odveću te svojoj kući. Tu ću te ostaviti da ručaš, a ja ću poći da opipam raspoloženje. Zvonom od ure doći ću po te i otići ćemo, *coïte qui coïte*. Oh, gledaj, onoga drugoga.

Dok je Cortis silazio s vlaka, njegov se takmac opraštao, pod strehom, od mnoštva prijatelâ koji govorahu na glas i smijahu se.

— Razumijete li? zamrmļa B. s pogrebnim licem. Čujete li ih? Stalni su.

Neko od protivničkog skupa vidje Cortisa. Svi se okretoše, izim suparnika, da ga ispod oka bezobrazno pogledaju. Netom on i njegova družba prekoračiše ogradu izlaza, čuše se za ledima dva ili tri zviška.

— Cekajte me ovdje, reče Cortis, zaustavivši se isti čas.

Vratio se mirno natrag i ode ravno put drugoga kandidata, koji je već s jednom nogom bio na stepenici od vagona, pruži mu ruku ne brigajući se za druge kao da ih i nema. Onaj se vas zaerveni, zaplete se u žurnim pozdravima, izvine se nespretno što ga nije vidio prije.

— Oh! odvрати Cortis. Nijesam zahtijevao da me ti pozdraviš. Ja, kao gentleman i prijatelj gentlemanâ, držim do toga, da učinim čin uludnosti prema svome protivniku prije nego ukrstimo sablje. S bogom.

Rekavši to prode opet ponosna čela kroz gomilu i stiže B-a i druge, koji su iz daleka promatrali razgovor.

— Što, što, što? upitaše svi, blijedi, nemirni.

— Ništa, hajdemo, reče Cortis, uhvativši B.-a opet pod ruku. Izjavio sam mu najfinom skladnošću, da su on i njegovi prijatelji čopor gomnarâ. Sada me poštuju, razumijete? Pa, to mi čini dobro: reći gomnaru onome koji zaslužuje.



Dvadeset minuta kašnje, svi su, u malenom gradu, znali za prizor na stanici, zvižduke, Cortisov čin. B., koji, netom ga otpрати kući, bijaše otrčao u kavanu, vrati se po ņ na uru, vas pomamljen, vičući:

— Brzo, hajdemo, dobar utisak, dogovoren sam s odborom. Junaštvo, — oni drugi zovu ga tako, ali na pô glasa, na pô glasa — junaštvo je učinilo dobar utisak. Gentleman je, kažu. Ja sam pak propovijedao onim tucima, koji te ne hoćahu čuti. Oh, što su tvrdi! Ali sam propovijedao, propovijedao!

Cortis ga prekide smiješeći se.

— Hvala, reče; ali znaš li, hoćeš li biti zadovoljan s onim što ću reći?

— Ja ne ću gomnara! zaurla B. Ja ne ću gomnara! Hajdemo, brzo hajdemo! Brzo!

Na vratima od kazina kočijaš Skiro, koji je katkad posluživao kontesu Tarkviniju, zaustavi Cortisa. Gospodi je kontesi bilo veoma stalo govoriti s gosparom Danijelom; bješe mu poslala kola da dođe u Passo di Rovese odmah iza govora. Cortis mu naredi, da drži koće prepravne za dvije i pô.

— Ništa novo? reče on.

— Ne, gospodine.

— Jesu li svi dobro?

— Jesu, gospodine. Barem tako mislim.

— I kontesina?

— Kontesina? Kontesina je otišla, gospodine. Otišla je sinoć. Čuo sam ih govoriti, da idu u Rim.

— Ej! reče B. videći Cortisa, gdje stoji kao iza sna, bez riječi, nepomičan. Hajdemo! Brzo!

Na vratima od kazina, na pocima od stuba, bilo je već bu-lukâ, izbornikâ koji se otvorahu Cortisu, pozdravljajući ga mućke, nekom smjesom radoznalosti i uspregnutosti; a za tim se upućivahu polako za ņim, put dvorane. U dvorani, tri četiri člana izbornog odbora razgovarahu se na nogama kraj velike klupe, koja sućelavaše s gustim redom praznih sjedala, ukočenih, kako se učini Cortisu, i osornih. Ona trojica četvorica učiniše put ņega, kad je ušao, jedan korak skoro stidan, pozdraviše ga smeteno.

— Vi dolazite iz Švajcarske? reče najotvoreniji.



— Da, gospodine.

— Divan kraj!

— Jest, gospodine.

Tada B. stupi naprijed, pun prijaznosti i smiješeci se.

— Naš je Cortis, reče, veoma raspoložen....

— Nije to riječ, presječe Cortis, dok je drugi ponavljao — eto, eto, — povladujući u velike rukama i glavom i izmičući se natrag, da ustupi mjesto glavnom licu. — Nije to riječ. Ja sam bio veoma željan, da izbornicima podam razjašneća, na koje imaju potpuno pravo; i pošto je moja kandidatura već bila ovdje pretresena i odlučena, smatrao sam svojom dužnošću, pošto imam da govorim, da uzmem riječ ovdje.

— Evo baš predsjednika, odgovori jedan od odbora, pokazujući na visoka i krupna gospodina, koji je tad ulazio sav zapijehan i žureći se i koji pozdravi Cortisa većom srdačnošću nego li drugi. Kada mu ovaj stade ponavljati prijašnji razgovor, prekide ga odmah, govoreći: da, da, znam, dobro, govorio sam s prijateljem B. ovdje, pristajem, pa pošle drugove, da sakupe i uvedu u dvoranu gospodu izbornike.

— Četiri tukea, zamrmla B. Cortisu, gledajući štrop, dok su oni izlazili.

— Evo, reče predsjednik povedavši Cortisa na stranu, ja bih rekao ovako, — i izlušti mu prepravleni kratki govor, s jednim okom put néga a s drugim na izbornike, koji ulažahu, spuštajući nehotice glas, kada bi se pojavila neka neprijateljska lica. B.-u, koji se bio postavio ondje blizu da čuje, ako uzmogne kao nehotice, povjerlivi govor predsjednikov, ne izmicaše nijedno lice koje se pojavljivalo, proučavaše ih, praćaaše ih dvoranom očima dobrohotnim ili nepovjerljivim, upiraše pogled u glave, koje se tamo amo sagibahu jedna k drugoj, s očitom pohlepom, da prislušne jednim uhom na svako žamoreće.

— Mnogo čeladi, reče on Cortisu, pošto je predsjednik zauzeo svoje mjesto. Mnogo ružnih gubica. A onaj svizac predsjednik, hoće li reći dobro?

Ovaj baš u taj čas zazvoni, gledajući naokolo s velikim dostojanstvom i bez najmañe sumñe, da su ga baš tada počastili pridjevom živine. Spomenu za tim, kako je u jednoj prijašnjoj skupštini, velikom većinom, bila odobrena kandida-

tura Cortisova, za koju je izborni odbor bio već i počeo izbornu propagandu. Nadoda da je neko skorašnje objelodañe, za koje svak zna, izazvalo tako žive i razne utiske, da je nastala potreba od nove skupštine i nove rasprave. Bilo je doista nekog nesuglasja među drugovima govornikovim, da li je zgodno pozvati na skupštinu časnoga kandidata g. Cortisa, za kojega se pak znalo da je i daleko. Kogod je bio predložio, da se raspravi i odluči unaprijed, ima li se kandidat ograničiti na razjašñeñia ili ne. Iznenadni dolazak gospodina Cortisa bijaše uklonio ove sumñe i odbor misli da će za stalno i gospodi izbornicima bit milije raspravlati i odlučiti o javnim izjavama kandidatovim, nego li o komadu štiva. Za tim je govornik, ako nema protivnosti, podjelivao riječ časnome Cortisu.

Predsjednik sjede zadovoljan, okrećući glavu, da traži povlađivaña put desne i lijeve na namrgodenim licima svojih drugova; i kad prode jedan čas a da niko ne progovori, Cortis ustade, poče govoriti polagano, odmjerenim glasom, ovako:

»Gospodo!

»Zahvalujem vam i čestitam vam, da ste mi podali riječ.

»Što su moji neprijatelji, da me napadnu, morali počiniti nepošteno djelo, niti žalim, niti se tim ponosim; to je prirodno, i ja ću rado ostaviti u sjeni, koja im je od koristi, njihova djela i njihove osobe. Stoji, da je izašlo na vidjelo jedno moje pismo

Mukao žamor diže se dvoranom.

„Jest, časna gospodo!“ preuze Cortis sa silom, dok ga ñegovi prijatelji gledahu blijedi i ustreseni, »pismo, koje ja prihvatam za svoje ne misleći da se ponizujem.«

Neko u jednom kutu od dvorane viknu: »dobro!« Ostali ga zamuknuše; nastade duboka šutñia.

»Ugledalo je svijeta jedno moje pismo, koje je prikladno, možda, vrlo teškim tumačeñima, veoma kadrим da mi oduzmu povjereñe onih, koji se boje, da se u Kuću ne uvuku elementi protivni našim uredbama i slobodi; tako da neki od vas, neki izbornici, čiji poštenu strah poštujem, protivili su se čak, kako sam ovaj čas čuo od predsjednika, da me čuju. E, pa dobro, gospodo, ja vam čestitam, da je među vama prevladala stranka liberalnija i pravičnija pored neplemenitog značeñia, što ga

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

hoće da pripišu nekim mojim riječima. Što se toga tiče, ja prezirno odbijam optužbu nepoštena, koja se na me diže, nedostojnu optužbu, da ja hoću da izigram ovaj odlični kotar.

»Jesam, pisao sam privatno, a danas bez oklijevanja ponavljam javno, da ako se za sada ne može ništa bolje, treba proći kako bilo, i vi ćete lako razumjeti, kad opet pročitate ono pismo, da ja nijesam mogao smjerati na moj lični položaj u ovom kotaru; razumjećete, da sam ja naprotiv smjerao na sadašnji period narodnog političkog života, period malo povoljan, po mome mišleću, i koji malo obećaje, period, koji ipak treba prebroditi kako se bolje može, želeći i prepravljajući drugi ideal.

Isti glas od prijete viknu: „Bravo!“

Bilo je ušutkivanja i tihih posmijeha. Svi gledahu put jednoga kuta od dvorane.

»Zahvalujem svom neznanom prijatelju, reče Cortis, gledajući i on put one strane i zadobijajući u zgodan čas od slušalaca prijatan posmijeh. »Ja zahvalujem svome nepoznatom prijatelju, koji me primjerom bodri, da izrazim uvjerenja svoga srea pa i uz cijenu da budem *vox clamantis in deserto*.

Smijeh i nekoliko pleskaña odmah ugušenih. Cortis se zaustavi časom; zatim nastavi spuštajući i usprežući glas:

»Dolazim na taj ideal.

Prigne lice da sabere malo misli. Niko ne disaše. Sve oči bijahu uprte u ű, koji odmah podiže čelo i glas.

»Ne, časna gospodo, moj politički ideal ne će nikada biti politički ideal stranke, koja bi htjela podvrći prava i interese državne jednoj vlasti, makar bila velika, makar bila zakonita, ali koja se temelji na drugoj osnovi, s drugim sredstvima, za drugu svrhu. Ja mogu želeti, za misao političke ravnoteže i iz rodoljubne žeļe za unutrañim primireñem, da ta stranka primi pošteno sadašnji red stvari, i da ude korisna i poštovana u parlamenat; ali, ako ja tad uzimam čast da u űemu usjedim, ne ću vojevati nikad s űom

Pleskañe pršte tamo i amo, ne toplo, ne jednostavno; nepoznati je prijatelj šutio.

» dokle, pretvorivši se barem iz skroz vjerske stranke u stranku skroz građansku, ne preinači iz temelja svoje nazore o pravima i funkcijama državnim.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА



»Jasno je gospodo, da sam se ja, pišući prijateljsko pismo, mogao ne služiti najtačnijim i najprikladnijim izrazima.

Na ovoj tačci diže se žamor dvoranom, neka vrst „napokon!“ razvodnena u zadovoljstvu. Cortis se prekide.

»Ne, reče on, ja ne poričem nijednu od onih riječi, ali je stalno, da sam mogao razjasniti svoju misao većom tačnošću, kako ću nastojati da to uradim sada.

»Danas ste vi, gospodo izbornici staroga zakona, koji imate u ruci veliku moć u državi, ali već se propovijeda *novi Zavjet* i sutra ćete ga evanđelski priopćiti množini. Uvrijedljiva je ludost misliti, da će se ovi novi izbornici htjeti odmah čega mašiti i da će zemlja pasti u nered; ali je tako isto ludost ne priznavati, da će se bit učinio, ne skok u tmieu, već velik korak naprijed na jasnom kobnom putu demokratske evolucije, i da će nove izborničke množine nagiñati, da sebi pribave izravne koristi svojim učestvovanjem na vladi, da pokrenu zakonodavnu akciju, pretjeranu i nesmotrenu, isključivo na svoju korist. Ja ne osjećam, gospodo, isprazan i djetinjski strah radi toga; ja mislim, da u tom demokratskom vrijeću ima kvasa, ukradena kršćanstvu; ja vidim u svojoj misli sjajni i mogućí ideal kršćanske demokracije, vrlo različit od onog despotizma samoživih većina, pohlepnih za uživañem, koji prijeti modernim slobodama. Nije da se na osnovu vazdušnih ideala može podići prava politička stranka; na nima se ne može iti, to znam dobro. Ali se hoće jedan ideal, on je snaga onih, koji se protive našim ustanovama; a mi, kakve ideale imamo, da im suprotstavimo? Danas izbornu reformu i ukinuće prisilnog kursa, sutra zemlišno izravnañe i rentu po 100.

— A nije dosta? reče jedan glas.

»Ne, odvrati Cortis, nije dosta za držati ujediñena srca i umove, mnogo više uz prošireno izborno tijelo, u kojemu će osjećaj i mašta imati sve to veću moć. I kada mi se govori o novoj stranci, čiji bi ideal bio samo čuvañe socijalnih i političkih uredaba kako sada postoje, ja još velim da to nije dosta, da je taj ideal bez veličine i bez života. Domovina se, gospodo, ne čuva kao kakav stari nepomični spomenik okružujućí ga potpiraćima i motkama; domovina je živo biće, organizam koji se neprestano razvija, koji se uzdržava razložnim kre-



tañem, primjerenim vježbañem svih ñegovih prirodnih sposobnosti.

Na ove riječi izražene žestokim glasom, jako pleskañe odjeknu dvoranom.

»Ja želim, preuze Cortis mirno, stranku, koja će imati u misli svijetli ideal o kojem sam vam govorio, i koja će izričekom priznavati, pored toga, i sadašnje potrebe. Ja sam uvjeren da, ako se hoće utrti put iskreno liberalnoj demokraciji, bez prevlasti ikakvog staleža, hoće se politička moć, dosta snažna da vodi zemlju po jednoj unaprijed određenoj osnovi, iznad i, ako bi kad bilo potrebno, i proti struji parlamentarnih većina: hoće se ministara uvjerenih, da monarhija nije neka neodgovornost u oblacima, nije kakav okruñeni grb na pokrivu ustavnog mehanizma, već glavno kolo, ako mogu tako reći, tog mehanizma; kolo odgovorno pred Bogom i pred povjesti i koje se pokvari dosta brzo, po općenitom zakonu, ako ne radi. Tada ova moć tako jaka, stalna o velikoj privrženosti u zemlji, može i treba da bude veoma smiona i, puštajući slobodan mah svijem mnijeñima, da uzme u svoje ruke socijalna pitañia, da provede svaku moguću reformu svoju oprezno, odmjereno i postojano.

»Ima pisaca velika dara...

Gdjekoji se žamor diže amo tamo. Izgledaše, kao da je riječ "pisci" bačila u dvoranu ñeki nemir, ñeki dah omraženosti.

»Ne znam, reče Cortis, prekidajući se, da ne postavjam na pretešku kušnu vaše ustrpleñe.

Nekoliko: *ne*, više uljudnih nego sdaćnih mu odgovoriše.

»Spomiñem se, preuze shvativši odmah općinstvo, da mi je čovjek velika uma i velikih političkih nauka govorio: puk je dijete, pustite ga, nek se igra vatrom, pustite ga da se opeće, naućiće. To je prirodni zakon, i htjeti mu se oprijeti, gore je. E pa dobro, gospodo, ja nijesam uvjeren o toj naući; ja velim da se po prirodnom zakonu oni, koji imaju razbora, vole, snage, udružuju, da spriječe, da drugi zapali zajedničku kuću.

— Tako je, tako je, reče nekoliko glasova.

»Ali još nije dosta za buduću stranku, da pristane na takav pravac vlade: treba da se složi i u crkvenom i vjerskom pitañiu.



— Eto, kliknu iz svoga kuta neznani prijatelj.

Svi ga zamukoše i Cortis preuze riječ usred tišine pune elektricitati.

»Ja vam velim, gospodo, da nijedna kneževina, nijedna republika ne će nigda riješiti socijalna pitaña budućnosti, bez sudjelovaña vjerskog čustva, koje će u Italiji moći dati samo katolička crkva.

Talas uzburka slušatele, podiže cijelom dvoranom žamor, mrmošeñe, opriječne glasove.

Cortis, oprijevši se šakama o klupu, protegnu tijelo naprijed, kao da dočeka neprijateljski udarac, pusti da se onaj talas slegne, pa nastavi jakim i zvučnim glasom:

»Žalibože, gospodo, rimska kurija i velik dio katoličkog svećenstva pokazali su tako slijepu protivnost našem narodnom pokretu, tako kobnu cijenu zemaljskih dobara, da kada se u Italiji govori o ugadañu katolićizmu, lako se može čuti ono isto, što je bilo odgovoreno u Africi onom misijonararu, koji je govorio o svemogućemu Bogu: a ako nas izjede? Ja sam više puta upitao sam sebe, ne će li današña žestoka reakcija proti crkvi i ñenim ustanovama, vrativši svojim postupañem svećenstvo na siromaštvo i evandeosku poniznost, prisilivši ga na učeñe i neporočnost, biti spasonosna pravom katoličkom osjećañu. Ali razborit državnik treba da u takvoj pretjeranoj reakciji promjeri pogibao onih vjerovaña, koja uče poštovañe zakona, ljudsko bratstvo i neku vrst moralne podčiniñenosti imućnijeh slojeva onim, koji više trpe, u čemu je najčvršća pomoć, koja se može poželeti, da se uklone nepravde i socijalne nevoļe.

»Buduća će stranka, dakle, s jedne strane trebati da pristane na strogu primjenu općeg prava na crkvu.

»Ja vam ne ću reći, dokle bih otišao ovim putem: već sam previše mio vašem časnom svećenstvu, kojemu ne mislim ponuditi, za okajañe svojih političkih grijeha, ni blagoslovljenih medalja, ni života svetaca, ni dodataka duhovničkim platama.

Ironički smijeh mu je sijevao u očima, kad je izgovarao ove riječi, kojijem je smjerao na postupañe svoga suparnika. Dvoranom odjeknu smijeh i pleskañe.

»Ali s druge strane, nastavi Cortis, podižući čelo i kipeći obrve, treba pristati na ovo načela utvrđeno od kneza

Cavoura u znamenitu govoru o ukidanju crkvenog sudišta, da se za napredak modernog društva iziskuje sudjelovanje vjere i slobode. Treba zahtijevati vjersku obuku, danu od svećenstva gdje hoće i kako hoće; ne treba glupo pomišliti, e se vrijeđa sloboda, kad se ne trpe profesori ateizma na državne troškove; treba priznati vjerske zadruge, čija svrha nije protivna zakonima, zajemčiti u načelu svim građanima mirno vršenje svoga bogoslužja na privatnu ili javnu mjestu; uzdržavati se od svakog pačanja zakonitog ili nasilnog u unutrašnje poslove crkve, izuzam pravo štitištva svoje vlastine; treba, da vlada kaže uvijek svojim ponašanjem, da podaje vrlo veliku vrijednost vjerskom duhu.

Samo fraze o poučavanju i vjerske zadruge uzmutiše slušaoce, koji pustiše proći u muku ostali dio ovog škakljivog perioda.

»Vi mrmošite, gospodo, usklikne Cortis, ali se ja domišljam, koliko bi mañe dobrohotan priček primio, kad bih igda imao čast, kao što mi ne bi mañkala smionost, da rečem kojemu zboru svećenika, kakvo bi, po mom mišleñu, imalo biti ponašanje svećenstva za veće dobro katoličke vjere. Vaše me je rijetko mrmošenje sjetilo neke školske uspomenene. Spominjem se, da sam u školi čuo opisivati neke velike naslage živih školaka, koje, ležeći na morskom žalu, otvaraju se na suncu, puštaju od sebe, zatvarajući se, širok žubor svaki put, kad ga koji oblak pomrači. Pustite me da mislim, da ste u mojim mislima našli više sunca nego li sjene.

»... Imam vam pak izjaviti, da je po mom mnijeñu još rano osnovati tu buduću stranku, te da za to ne bijaše jučer, nije danas nikako zgodno odrediti joj osnovu u izbornom proglašenju, već i s toga, što bi kakav vañski zapletaj, u svezi s našom crkvenom politikom, mogao privremeno nagnati državu, da bude mañe liberalna u svojim pravnim odnošajima prema crkvi. Ne bih bio dakle govorio, da nijesam bio natjeran onim objelodanjenim pismom i da mi vaša žela nije postala zakonom.

»U revnosti da vas poslušam, nijesam se osvrtao, prezreo sam osvrtni se na pogibao, da bi mi prem otvorene i smjele izjave mogle oduzeti čast, da uđem vašim glasovima u parla-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

menat. Ja sam u ovom svom pismu naveo jednu zlokobnu frazu: fraza o razvrtku [kršćanske prosvjete bila je napisana od konta Cavoura u jednom programu na verćelske izbornike, koji ga ostaviše na gjedlu. Vjerojatno je, ako mi se dopušta tako velik primjer, da će i mene zadestiti ista sudbina; zahvalan onima od vas, koji mi budu sačuvali svoje povjerenje, neću se ni malo ljutiti na one, koji mi ga budu uskratili.

»Govorilo se o visokim utjecajima u prilog meni; nijesam ih nikada prosio, niti ću ih sada prositi. Ako ima u ovom kotaru božanstava što sve miću obrvom, neću da se o meni reče, kao o onom rimskom caru koji je do skoro imao izgubiti vlast i život: *alieni jam imperii futigabat deos*. Izlazeći iz ove borbe svladan ali ne ponižen, sjećajući se, gospodo, da u svakoj slobodnoj zemlji ima zastupnika bez mandata i zakonoša izvan parlamenta; da ima načina za svakog građanina, da pred narodom brani koju god političku osnovu, i da nijema bijela ili crna kućlica nije jedino sredstvo ni najmoćnije da ga učini pretegnuti.»

Prvi redovi suprot govorniku zapjeskase; s drugijeh se podize dug zamor raznih komenata. Članovi odbora ostaiše nepomični. Samo predsjednik stisne ruku Cortisu i reče mu na poč glas, nekako na način zadovoljna profesora:

— Bravo, bravo, veoma otvoreno, veoma iskreno. Lijepo misli, misli plemenite.

Cortis, blijed i ozbiljan, odgovori mu samo »sada na vas, gospodo« i izade iz dvorane, praćen od B-a i nekolicom drugih prijatelja.

— Sluga vaš, sluga vaš, ponavljaše neznani prijatelj, otvarajući sebi put kroz čelad; te dode, da mu stisne ruku na vratima.

— Čestitam, reče on, lijepla vesela lica su dva velika bijela brka; Vi ste velik čovjek; Vi nijeste nikakav klerikalac, razumijete; Vi ste vjernik, a vjernik sam i ja, tako mi..... Dr. Franceschi na Vašu službu. I ne bojte se, jer čemo je opravit i onom j..... j....., onom božanstvu u kotaru!

Susjedi se nasmijaše. Cortis pozdravi i prode dale s prijatelima.

— Dakle? reče on, netom izade iz dvorane. Ja nijesam ni po što zadovoljan. Što vam se činilo?

— Kučku, reče B. zagrlivši ga, vaļa da te poľubim.

Jedan po jedan zagrliše ga svi, pridušujući ga hiperboličnim pridjevima.

— Meni se svidjelo ono od školaka, reče jedan. Divno!

— Eh, ali ono o domovini, skoči drugi, ono o domovini, koja je spomenik te se razvija? Što ćete iskati, ono je misao tako lijepa, tako tačna, tako nova!

— Eh, ali ono o školjkama, čim im je htio reći: ako uzmrľate, kamenice ste.

— A medalice? klikne treći. Gdje ostavľate medalice i žvovte svetaca?

— Jest, jest, reče B. Jesu lijepe kamenice, lijepe medalice, ali je veličina ovoga govora u mislima. Misli nove, misli smione, kao u Bismarka! Snaga i napredak! Prijesto, žrtvenik, vješala i naprijed!

— Ne, ne, ne, ne! poviče Cortis. Koga vraga?

— E, ne gospodine, opazi onaj od kamenica, dok je B. ponavľao: razumjeli smo se, razumjeli smo se. Ovdje gospodin Cortis pače hoće da prijesto sniži, da ga skine s neba; rekao je jasno, čini mi se; skinuti ga s oblakâ, rekao je, da i kralj bude odgovoran, kao i ministri; i pravedno je!

— Sveti Bože! reče Cortis. Jesam li govorio tako naopako?

Svi drugi skočiše na onoga nesretnoga komentatora. Htjeli su ga izjesti.

— Dobro, gospodo, opazi na svrhu B. Mi treba da se vratimo unutra. Ne čujete li?

U dvorani činahu užasnu buku, pored ļutitog glaska predsjedničkog zvonca. B. obeća Cortisu, da će mu iste večeri poslati u Vilaskuru vijesti o odluci, koju prihvati skupština.

— Što mislite da će učiniti? reče Cortis. Ja sam ćutio takvu studen, da mi je nestajalo daha.

— Da, odgovori B., hladni, hladni; ali bolje no što sam se bojao. Mnogi, pak, treba reći, bijahu zapañeni, ne znadahu se snaći. Držao si se visoko, prilično visoko. Znaš, čega se bojim? Bojim se završetka, o zakonu izvan parlamenta. Kogod će moći reći, da su ti izbornici... ne znam, hvataš li me.

— Visoko, ne, reče drugi, to nikako, visoko. Hoću da kažem; visoko, da, ali smo razumjeli vrlo dobro. Rađe, možda...



bilo bi trebalo reći koju o vašskoj politici... o
 marnari... Ali, kad to nije ulazilo, čovječe! reče B. podizajući
 put neba. Hajdemo, hajdemo unutra. Brzo!
 Cortis side sam niz stube. Kad je sišao, stiže ga gospo-
 din Keke Zirisela, koji mu reče: Sluga vaš. Zao mi je, da se
 ne mogu zaustaviti: u ostalom, apsolutan kraj ako zapovije-
 date, ali s popovima igrati karata pa dosta. Velim ja, znate,
 što se mene tiče. S popovima u krčmu, ali u crkvu ne. Sluga
 vaš.

— Cortis! viknu B. s vrh stuba. Kada ćemo se vidjeti.
 — Ne znam, ne znam što mi tetka hoće.
 — Pa, pošli je na raket! Sad ima i prethi stvari no što
 su tetke.
 Kojiš, koji je čekao u predvorju, ode u susret Cortisu,
 s klubokom u ruci.
 — Zapregni, reče ovaj. (gdje su ti konji?)
 — K *Zlatnom Stinu*.
 — Eto me odmah.
 Cortis ode u kavanu. Ugljovi od ulica, pustih u onu uru
 od prijekti, bijahu svi obloženi izbornim proglasima, negovih
 od prijekti, bijahu svi obloženi izbornim proglasima, negovih
 bilaše malo, i to većinom raspisanih ili pokrivenih golemim pro-
 glasima protivničkim, koji skoro svi počmahu: »Ne birajte ne-
 prijatelje domovine«. Kraj vrata rimske kafane bijaše napisano
 na zidu: Dole Frinlangi!

Cortis ude, nervozan. Nade skup mladića, koji se razgo-
 varahu o izbornoj skupštini. Jedan predloži, da podu dočekati
 onoga „svega“ Cortisa na vratima od kazina, i da ga izvizdaju.
 Drugovi pristadoše. Cortis, u toliko, srkaše mučeći svoju kavu.
 — Izvizdaćemo i B.-a, reče jedan od društva.

Cortis se diže blijed.
 — Neđa ne, reče.
 Onaj ga pogleda u čudu i odgovori nestalnim glasom:
 — Kako *ne*? Ko ste Vi, da kažete *ne*?
 — Ja sam čovjek, zagrmi Cortis, koji kad reče *ne* Vama
 i stoterici kao što ste Vi, ne može se više reći *da*, ako se ne će
 osjetiti na licu....



У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ne dovrši rečenicu, prevali jednim zamahom, da provrči sebi put, stočiče, stô, posude i sve što je bilo na nêmu, i stade s prekrštenim rukama na prsima suproć onomu. Gospodarica ciknu, poslužnici dotrčaše; oni drugi, smeteni, uprepašćeni, ne znadahu više na kojem su svijetu. Cortis, vidjevši da onaj ne govori niti se miče, baci svoju posjetnicu služinčadi koja je kupila kržine.

— Platiću sve, reče, i čašicu ruma, koju ćete donijeti ovom gospodinu.

I izade iz kavane.

Četvrt sahata kašnje trčao je u kolima kočijaša Skira putem od Vilaskure, misleći na Jelenu. Ćutio se zlo: ćutio je neki mućni nemir, smrtno uskošeće na sama sebe, na politiku, na podle neprijatele, glupe prijatele, na srǧbu iskazanu spram onih, snošljivost uporavlenu spram ovih. Da, Italija. Ali, već ako ne uspije danas, uspjeće sutra. To je bila nêgova sudbina i nêgova nakana; ali ipak, dan ljubavi! Zaboraviti sve, sve za jedan sami dan, prezreti svijet i sjediniti se, ona najljepša, on najjači! Sablasti žarke sreće prelažahu nêgovom glavom. S puta, koji idući ravno između maklenâ rubom neizmjerne ravnice presijeca po gdje gdje bistre vode obližnjih gora, Cortisove oči pentrahu se pohlepno uz potoke, tražahu gajeve zasjećene mrkim oblačinama, što sjedahu na čelu brda. Vidao se tu s Jelenom, u kući zabijenoj u tihoj pustiini. Jelena ne imadaše onaj svoj obićni pogled pun tajne žalosti: bila je tako sretna da ga lubi! Sad ju je ćutio u svojim rukama gdje se smije i drhti kao one bistre vode, sad ju je tražio u šumi, a ona mu iskakala u susret, naslañala mu glavu na grudi, govorila mu ispod glasa: Jesi li sretan? Ja toliko.

Cortis se baci u drugi kut od kolâ, da motri daleki horizont, gdje je nê bilo nestalo.



U S P O M E N E

o ustanku u dubrovačkoj zemlji g. 1813. i 1814. (6)

Upoznao ih je pak poslije i sa obavijestima poslanim mu od njegova sina, da puk i vlastela dubrovačka bijahu ustala na oružje, da se dokopaju svoga staroga ustava.

O tome bješe obavijestio preko grofa Ayale i gospodina Miha Božovića u Carigradu, da svojim zauzimañem zainteresuje visoku Portu; i odmah obznanio on glavom Reis-efendiju o onome što se događaše u Dubrovniku, jer mu sin bijaše priopćio, da Dubrovčani nijesu još bili ništa javili dvoru carigradskom.

Pošto je markiz Frano Bona sve to izložio, prekaže i grof Kaboga kakvo je unutrañe stanje stvari. Izloži najprije povoljne nakane i raspoloženje naroda, da se produži ustanak za podržavanje uspostavljanja republike; ali svrati zatim pozornost na misli koje mu se činjaše da je prozreo kod generala austrijskoga, na misao to jest da spriječi naše djelovanje i da se posluži sredstvima za zavađanje naših seljaka. Reče, da ga je te iste večeri sam generô iskušavao o zboru vlastele i da on cijeni e mu je dužnost priopćiti Milutinoviću sva riješenja te bi se tu prihvatila.

Kad čuše te izvještaje, prede se na raspravlanje, je li zgodnije, u tim prilikama, odlučno proglasiti uspostavljene republike u svim njenim odnošajima, koliko političkim toliko administrativnim, ili se samo sastaviti pod zakonitim karakterom, čim bi se moglo djelovati u političkim odnošajima i miješati se zgodnom prilikom u upravne poslove domovinske vlade.

Cijenilo se, da je nemoguće uspjeti u prvoj odluci, uzimajući u obzir protivnost Austrijanaca i odnošaj te vladaše između generala Milutinovića i Kaboga, uslijed kojega se ne bi mogla prihvatiti tajno nikakva odluka, a nije bilo umjesno uvrijediti Kabogu, jer je masa ustaša bila navikla jedino se njemu slijepo pokoravati; s druge pak strane ne bijaše stalno, hoće li zapovjednik Hôte, koji se svaki čas čekao u Gružu, već razlučen radi čestohlepla Kabožina, htjeti poduprijeti našu stvar proti Austrijancima. Privoleše se dakle drugom prijed-

logu, koji ne bijaše direktno naperen ni proti Austrijancima ni proti Englezima, i koji je mogao zadovoljavati i Kabogu.

Izjaviše, dakle, vlastela dubrovačka, svečanim aktom od 18 Januara, da su se združili pod vidom domovinskog ustava.

Zabaviše se za tim u preduzimaću onih mjera, koje im se učiniše najzgodnije: — Riješiše da se pošle gospodin Markiz Miho Bona, pod imenom odaslanika u glavni stan saveznih vladara, da pregovara s njima o uspostavljanju naše republike; — riješiše da se zamoli gospodin Miho Božović u Carigradu, da se zauzme kod Visoke Porte na korist domovine; — opremiše senatura kneza Karla Natali glavnom zapovjedniku austrijskom u Dalmaciji, da ga izvijesti o našim preduzećima; — prizna doše za tim grofa Kabogu privremenim namjesnikom našeg naroda; ali postaviše na svrhu jedan odbor od petorice vlastele kao predstavnika vlastele dubrovačke republike, s nalogom da rade i u tudini i u državi za stvar republičku. Gospodin knez Ivo Caboga, gospodin knez Niko Pozza-Sorgo, gospodin knez Luko Gozze, gospodin Niko knez Giorgi i gospodin markiz Frano Bona biše izabrani jednoglasno u taj odbor.

Sjutra dan ovaj odbor pode svečano u generala Milutinovića, da ga obavijesti o svim onim riješenjima. On primi formalno odbor, pohvali odluke te bijahu prihvaćene u korist naše otačbine i snabjede pasošem kneza Karla Natali.

Isti odbor pismeno javi i zapovjedniku Hôte-u, koji je već bio prispio u luku grušku, odluke prihvaćene od vlastele; ali ne dobi na to nikakova odgovora.

Englezi iskrače napokon nekoliko mužara i malo topova. Napraviše se dvije baterije, jedna za Austrijance, druga za Engleze.

Stadoše padati bombe u grad s velikim uspjehom. Naši ustaše pod upravom narodnih oficira, pukovnika Iva kneza Natali, kneza Vlaha Bone, kneza Nikole Sarake, Mata Milića, Antuna Dordelli, Petra Peričevića, kneza Boža Ghetaldi i markiza Marcija Bone sa namjesnikom Kabogom, učestvovali su u svakom trudu i u svakoj opsadnoj radnji. Gradahu baterije, prenašahu topove, bdijahu na izloženim stražama i bijahu jedina obrana kojoj je bila povjerenja baterija engleska.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Nakon četiri dana bombardovaња, posada iz grada posla ugovornike generalu Milutinoviću. Počinu dogovori između generala austrijskog, zapovjednika engleskog i ugovornika francuskih. O Dubrovčanima se više ne vodi računa i traže da ih odstrane od vojničkih preduzeća. Oni ne će da napuste stvar. Nastavljaju službu, uvjereni da na taj način mogu sačuvati svoja prava na zauzeće grada i tvrđava dubrovačkih. Ali se stvari mute sve to više. Pukovnik Natali predloži tada vlasteoskom odboru, da ponudi zapovjedniku Hôte-u vrhovnu zapovijed nad našim narodnim ustankom. On mišljaše, da je u taj čas zgodno ponovo zadobiti naklonost zapovjednika engleskoga i rastaviti njegove interese i zauzimanje od onih Milutinovića. Odbor se požuri, da preporuči taj prijedlog kod namjesnika Kaboge. Kaboga se ne osvrte ni malo na njihove riječi. Odbor, da ne da povoda otvorenom neskladu između sebe i namjesnika Kaboge, u tako kritičnim časovima, morade napustiti taj vrlo korisni naum.

Prispije u toliko u Gruž engleski *vašio* (bojna lađa) „Elisabeta“ pod zapovijedi kapetana Powena, koji preuze zapovijed nad vojskom britanskom. Ovaj, ne vodi više nikakva računa o našem ustanku.

(*nastaviće se*)



HRVATSKI KNJŽEVNI LISTOVI.

Prije nego predem na svaki pojedini list, zgodno je nanizati malo literarne povjesti. Povjest hrv. modernističkog pokreta vrlo je interesantna. Nije sada moja zadaća, da ju svu pripovjedim. Možda će doći i za to prilika.

Ovaj moj uvod počinem prestankom najkrasnije i najbolje (bivše) ilustrovane hrv. smotre „Život“. Izdavatelji toga lista i bivši urednik Dr. Milivoj Dežman primali su redovitu godišnju potporu u iznosu od 2000 kruna sa strane „Umjetničkog Društva“ u Zagrebu. Za to je „Život“ donosio izvrsne reprodukcije svih najboljih hrvatskih umjetnina, bilo slika, bilo kipova. Nakon tri nepuna semestra, a da se ne zna za što, ta potpora bi uskraćena. Tako „Život“ morade prestati da izlazi. Dok je taj list opstojao modernisti — ili kako su se (radi borbe sa

„starima“) običnije nazivali: „mladi“ — bili su na svome vrhuncu. Buduć je ta borba bila veoma oštra, „Život“ je u istinu imao malo strančarskoga u sebi. Ipak je taj list bio prvi u svemu. Bio je, naime, sabrao oko sebe sve najbolje hrvatske pisce, koji su voleli slušati veselo kliktaće bujne mladosti i raditi s njima, nego prilagoditi se konservativnim starežinama. Da nije bilo „Života“, ko zna, bi li se Dubrovčanin Ivo Vojnović bio trgnuo od svoga dugoletnoga sna? Da modernisti nemaju nego tu jedinu zaslugu, što su ga probudili i indirektno ga potakli, da stvori svoju veličanstvenu „Dubrovačku Trilogiju“, bilo bi dosta.

Dakle je posve naravno, da su se njihovi protivnici, predvođeni od „Vijenca“ — koji kao da je bio samo za to, da opunjuje modernistima — silno radovali nagloj smrti „Života“. (1900-1901). Ne samo da je ta njihova radost kratko potrajala, nego ni „mladi“ se nijesu ni malo izgubili. Ako je bilo nestalo lista, nije bilo nestalo ideje i vođe za radom

Utekli su se sarajevskoj „Nadi“.

U tom razdoblju „Nada“ je bila najbolji list. Od velike su vrijednosti bili u njoj oni članci o umjetnosti iz pera Plavšića, koji je prije u „Životu“ bio udario tim pravcem, naime da iznosi široj publici rad hrv. slikara i kipara. Kako kod „Nade“ nije bilo dosta mjesta i prostora, neki se utekoše karlovačkom „Svijetlu“.

Kroz kratko vrijeme naprednačka omladina osnuje u Zagrebu političko-književno-gospodarsku smotru „Hrvatska Misao“. Tu su Dr. M. Dežman i Milan Marjanović nastavili svoje kritične članke.

Dok su tako modernisti stupali orijaškim korakom naprijed, njihov stari protivnik „Vijenac“ pogibao je sve više, kô zapuštena sučijavka Svako nastojanje je bilo zaludu. Nije ga mogao podignuti ni Hranilović (1900), ni Arnold (1901), pa ni dr. Bosanac i Šenoa (1902), uza sve što su bili upravili poziv svim književnicima i piscima. Zaludu! Njegov poziv nije htio čuti niko. S druge strane „Matica Hrvatska“, vlasnica njegova, bila je u strašnoj neprilici radi deficita, koji je od godine do godine bivao sve veći.

To je bio razlog, da je početkom ove godine (1903) „Vijenac“ došao u ruke modernistâ, kojima je prije bio neprijatelj.

Tako, evo nas do dana današnjega, te možemo preći na ono, što je spomenuto u naslovu ovoga članka.

Kada su Đalski i Dežman preuzeli uredništvo „*Vijenca*“, naravno, da su već prvim brojem dokazali, da nad njim nema bolega lista. Ne samo da su tako podignuli „*Vijenac*“ do neočekivane visine, nego su i oživjeli onaj smjer, koji je bio za čas prestao smrću „*Života*“. Dežman je „*Vijencu*“ opet pribavio one mlade lude, koji su mu bili ostali tudi, a Đalski je svojim ugledom mnoge starije pisce, koji su prije bili luti protivnici modernističkom naraštaju, pretvorio u prijatele i suradnike sadašnjega novoga „*Vijenca*“. Tako, bez da je ijedna strana pobijedena, nastupio je mir, i protivnici su se pomirili.

Vrijednost „*Vijenca*“ ne sastoji se samo u obilnom i ukusnom sadržaju, nego i u dobrim reprodukcijama. Često puta u jednom broju donosi kolekciju slika kojega umjetnika (n. p. Talijanca Segantini-a), da nas upozna njegovim radom. Načelo je „*Vijenčevih*“ urednika, da najprvo iznesu svoje umjetnike, pa slavenske, a tek onda ostalih naroda. To je velika zasluga modernistâ, koji hoće, da književnost i umjetnost spoje. To „*Vijencu*“ ide za rukom.

„*Vijenac*“ je — kako se obično veli — i patriočan. Taj patriotizam sadašnjeg „*Vijenca*“ ne sastoji se u praznim riječima i neiskrenim pjesmama. Taj patriotizam sastoji se u do našađu portretâ odličnih i po domovinu zaslužnih ljudi i njihovih opširnih biografija, te u slikama iznoseći čitavu panoramu jednoga kraja, kao n. p. cijele Dalmacije (broj 7.).

„*Vijenac*“ posvećuje osobitu brigu i prevadađu. Izuzam kratke crtice, donio je svu „*Monnu Vannu*“ od Maurice Metterlinka, a u prilogu izlazi roman Maksima Gorkoga „*Trojica*“.

Ne znam, što bi se dalo prigovoriti „*Vijencu*“. Jedino mu treba preporučiti, e bi uveo stalne rubrike za sve slavenske književnosti: slovenačku, srpsku, bugarsku, slovačku, poljačku, češku i rusku.

Ako uporedimo „*Vijenac*“ s drugim hrv. listovima, ne ćemo opaziti na njem strogo domaći bijeg, već malo kozmopolitske boje. To je također dobro.

Spomenimo još „*Prosvjetu*“, pa smo napomenuli sve veće listove, koji izlaze ilustrirani. „*Prosvjeta*“ nije baš strogo knji-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ževni list. Ona svojim neteškim i nedubokim štivom hoće da pruži duševne hrane, osobito ženskom spolu. Dakle, neka vrst obiteljskoga lista, koji mora da potisne iz ruku naših dražesnih gospodica i milostivih dama one prazne i frivolne nemačke listove.

Ne ću tim da kažem, e je „Prosvjeta“ naprosto kakav prosti Familienblatt. I u njoj ima stvari od osobite književne vrijednosti, ali ne uvijek. Velika zasluga joj ide, što donosi od nekoliko godina u prijevodu znamenite svjetske romane, navlastito Sjenkievića, auktora „Quo vadis-a“. Obično prevada Harambašić, koji je tim stekao sebi veće priznanje nego li pjesmama. Treba, i ako nerado, priznati, da su Hrvati s prevadanjem zaostali. Ali nijesu nakladnici tako ljudi i naivni, da će prevadati, kad niko ne će da kupuje!

Kada smo pregledali ilustrovane listove, pozabavimo se onim, koji nijesu. U Zadru „Matica Dalmatinska“ izdava „Glasnik M. D.“ To nije periodični list, nego smotra, koja izlazi svako tri mjeseca. Dosle ju je upravo vješto uređivao Jakša Čedomil, čiji je odstup svak požalio. Sada je urednikom „Glasnika“ Dubrovčanin Ivo konte Vojnović. Kako ti moderniste sve više osvajaju teren! Prije su bili tjerani od svakoga, a sada su se dočepali „Vijenca“, a njihov pristaša i voda, koji jedan od prvih unositelja nove te struje u hrvatsku knjigu, postaje urednikom „Glasnika“.

Jakša je Čedomil uređivao „Glasnik“ cijelu godinu dana. Iz pera istoga izlazile su opširne i krasne studije, kojih je najviše bilo, uz koju pjesmu i pripovijest. „Glasnik“ je donosio duge izvještaje o savremenoj hrvatskoj i drugim literaturama, a to od prvih književnika dotične književnosti. Tako n. p. o ruskoj izvješćuje Dr. Dimitrije Vergun, urednik „Slavjanskoga Vijeka“ u Beču.

Pod uredništvom I. Vojnovića nije još izašao nijedan broj, pa s toga ni ne možemo o nemu ništa reći.

O „*Domu i Svijetu*“ ne ćemo ni govoriti, jer ono, što je kreto sensacionalnih novela i kriminalnih romana, ne može se ni staviti u red s književnim listovima, nit' u književnost spada. Prije je „*Dom i svijet*“ bio čisto književni list, pa kada je nakladnik Hartman uvidio, da to ne ide, volio ga je izdavati onako

kakav je sad, i posao mu teče, tako da je to jedini list, koji nema deficita. Zašto nema, shvatićemo odmah, ako pomislimo, koja je to publika, što guta kriminalne pripovijesti.

„Domaće Ognjište“, i ako ga izdava klub učiteljica u Zagrebu pedagoškim smjerom, puno je bolji, nego što obično takvi listovi jesu. „Domaće Ognjište“ je vješto uređivano od ženske ruke, a za suradnike ima mnoge odlične književnike. Šteta, što je malo rasprostranjeno, a što se tiče Dalmacije — ništa! Do naših nastavnika stoji, da taj list što više po našim stranama rašire, osobito između ženskih krugova.

O mnogim onim listovima, u kojima se vježbaju nepoznati početnici — pretežito daci srednjih škola — ne treba ni trošiti riječi. Što u tim palestrama izlazi, ne može sve doći pred sud ozbiljne kritike.

Sada dolaze na red listovi političko-književne naravi. Upada u oko tako premalen broj čisto književnih listova. Ali zahvaliti je velikome Bogu, ako opstoji i to. Evo kako: Za „Vijenac“ i zadarski „Glasnik Matice Dalmatinske“ brigaju se njihove darežljive „Matice“; a za „Prosvjetu“ se briga bogati nakladnik u Zagrebu Scholz! A onima, koji Mecenâ nemaju, te se uzdaju u pretplatnike(?), dobro je ako prokubure, samo da ne podu: kud' za vazda gre se!

Jedna je od prvih hrv. književno-političkih smotara bila „Hrvatska Misao“. Bila je — rekao sam, jer ju je vlast zloglasnoga bana Karla dala obustaviti. Da li će opet uskrsnuti, to se ne zna, jer se u tamošnjoj hedervarijevoj satrapiji očekuje sve, ali svakako što prije nadajmo se, da ćemo je opet vidjeti na životu. Stalni je književni kritičar bio u toj smotri, već prije spomenuti Milan Marjanović. Između njegovih raznolikih studija, vrlo je interesantna ona o pjesniku S. S. Krañčeviću.

Nedavno je dr. Ante Tresić Pavičić osnovao u Trstu „Jadran“. Istina, da je Tresić doživio više puta nepravdâ i nezasluzenih poniženâ, ali on nije tako mirne i strplive čudi, da bi se mogao za dugo prilagoditi vlasti kojega urednika. Tresiću, ljubitelju pohvalâ i poklonikâ, čovjeku polemikâ i zapovijedañâ, potrebit je list, gdje će slobodno i neodvisno pisati. „Jadran“, koji izlazi u formatu naših običnih novina — četiri stranice — piscu tako plodnom i radinom, nije dostatan. Negovim dramama



i pjesmama treba bogatog i neškrtog nakladnika. A pošto toga nema, nek rukopisi leže i nadalje.

„Jadran“ je zastupnik onoga smjera, kojemu se Tresić vas posvetio, naime — patriotskog. Politički dio je, o kojemu ovdje ne smije biti govora, puno boji nego književni, a to naravno radi nedostatka prostora. Ali bilo to, ma kako malo, uvijek sve ono, što ispod Tresićeve pera izade, ima svoju izvanrednu zanimivost.

„Jadranovi“ su suradnici oni već dobro poznati Tresićevi prijatelji i gorivi pristaše, koji su sretni, da im on bude general-komandant, a on blažen, da ima vojnike i podložnike pod sobom, da uzmogne oćutjeti u rukama neku — vlast. Ti su većinom Dalmatinci, navlastito njegovi sunješćani i suotočani. Do sada smo u „Jadranu“ vidjeli: Ujevića, Katalinića, Sirovicu, Androvića, Ilijića, Cara Emina, Mandića, a ostala gospoda ne će za dugo izostati.

Vrijedno je zabiležiti, da je u „Jadranu“ (broj 3.) izišao prijevod jedne od potonih pjesama Giosuè Carducci-a, glasovite ode „La chiesa di Polenta“. Od prigovora za sad odustajem. Pjesma je dosta dobro prevedena od istoga Tresića.

„Jadran“ je iskren prijatelj Srbâ. S toga bi bilo dobro, da se i među srpskom inteligencijom rasprostrani.

Karlovačko „Svijetlo“ također često puta ustupa mjesta književnim pitanjima.

S ovijem bismo bili potpuno gotovi, da se ove godine nije pojavio nakladom „Kyrikte“ u Krku — ili tačnije: potporom krškoga biskupa Mahnića — novi list, ili kako se sam voli nazivati smotra „Hrvatska Straža“. Nézini urednici i izdavačevi tvrde, e je to filozofski list. Našlo se nekoliko mladih doktora teologije, koji, povrativši se iza svršenih nauka u Rimu, hoće da svakome amo sole pamet. Nije ostalo lista, nije ostalo pisca, kojega oni nijesu osudili, kojega nijesu proglasili — ateistom!!! Ja mislim, e je to vruća fantazija ambicioznih mladih doktora, koji će sami s vremenom uvidjeti, da su mjeru — prevršili. Ta njihova pretjeranost vodi ih ne rijetko do smiješnosti. Ako pak oni misle ozbiljno, e će nas svojim terorizmom uplašiti, mi ih onda ne ćemo uzimati ozbiljno. Molim vas, kad ispred njihove anateme nijesu ni katolički svećenici ostali poštedeni! Nih će moći

uplašiti, ali, ako misle kod svjetovnáka štogod postići, neka rabe trijezni način pisańa, a ne tako — prepotentan!

Prije nego zaključim, zasluđuje progovoriti koju riječ o feltonu — ili kako mi rećemo: podlisku — zadarskoga „*Narodnoga Lista*“. Tu su se pojavljivali mnogi, koji se dan danas u literaturi nešto broje. Ko je pratio pomnivo u zadne doba taj podlistak biće sreo često imena i dobre radne Pije Bošńaka, Cvjetiše, Grbavčića, Irsaffy, Jušića i sad već pokojnoga M. Lukšića, te mnogih drugih. Prije je mladim ljudima bilo dosta zlo, no sada puše mnogo liberalniji i pravičniji vjetar.

Dubrovnik 17. VI. 1903.

Arsen Wenzelides.*)

*) Pravo ime pisca, koji je pod pseudonimom „Ignotus“ pisao u 2. broju ovoga lista „*Prehled savremene hrv. kniževnosti*“, a u 3. kniževni portrait „*Dr. Ante Tresić Pavičić*“, pod pseudonimom: Xemil Em' Arigra.

ПЈЕСНИШТВО.

Пјесник.

Цио свјет се санком блажи,
Свуд тишина глуха влада;
И природа иста спава,
Отпочива с дневног рада.

Сав свјет спава, ал' пјеснику
Сан не склапа трудне очи...
Он при сјају слабе свјеће
Пише... пише... усред ноћи.

И трудна му рука мрзне,
И уморно тјело клоне,
Али света замисао
Раскида му свјетске споне!...

Лети мис'о, као муња,
Ријечи сипљу пуне жара,
Та он роду пјесму пјева,
Српском роду оду ствара...

Ал' за пјесму плату хоћу
Сухо злато, мили роде:
Да пропоје брдом твојим
Дивна пјесма од слободе!*

За час с лица неста туге,
Разведре се с чела боре,
А бл'једе му, вехле усне
У заносу тихо зборе:

»Ето роде — пјесма моја,
То је мога срца чедо —
У мени је сијевнула
Када сам ти патње гледô;

Нек у њеном светом пламу
Српска мисô дивно сија:
— Вјера твоја и нада ти
То је сунце, што је згрија!

Нек ти она буде мелем,
Те но вида ране љуте,
Нек прокрчи, нек расвјетли
Будућности твоје путе.



Сарајлико селе!...

Г. Ђици Ј..... Ђ.

Сарајлико дико,
 Сарајлико селе,
 Очи су ме твоје,
 Дјевојко зан'јеле,
 Па сад лутам тако
 Без циља, без смјера,
 Докрадам се ноћу
 До твога пенџера;
 Па у њега гледам,
 Гледам до по ноћи,
 Не би л' угледао
 Бајне твоје очи;
 Без њих мени нигдје
 Ни мира ни станка,
 На њих мислим, душо,
 Мислим без престанка
 Дању и по ноћи
 На те алем-очи!

* * *

1903.

Сарајлико дико,
 Сарајлико селе,
 Погледи су твоји
 Кано хитре стр'јеле,
 Како који бане,
 На срце ми' пане,
 Срце ми простр'јели,
 У срцу остане;
 Ал' не мари за то,
 Сарајевко злато!
 Ти стријељај тако,
 Стр'јељај ал' једнако,
 Не би ли стријеле
 Бар срце разн'јеле,
 Боље да га нема,
 Нег' да у самоћи
 Тако сваке ноћи
 Залуд тражи очи
 Ах!... те алем-очи.

Маринко.

1903.

Potoñi časovi Mata Lukšića.*)

.... Ja sam ljubio!...

S ljubavlju sebe ja sam ubio.

I eto dode dan,

Mladosti moje danak potoñi.

Još gledam sunca kolut obasjan,

*) Pók. Mato Lukšić — maturanat na dubrovačkoj gimnaziji, bio je mladić najplemenitijih osjećaja, velikog dara i jake kulture, pjesnik, da je sudbina dopustila, velik. Preminuo je u devetnaestoj godini svoga potpuno pjesničkoga života, ostaviv nekoliko pjesničkih radnja, koje jamče za njegov veliki i ako još nerazvijeni dar. Ovu pjesmu napisah, da odolim svome ojađelom sreću, koje je podnijelo toliko bolova radi smrti svoga najmilijega druga.

Al' samo za čas
 I duh mi mladun odletjeće sad
 Onamo, mašta gdje zanosi nas,
 Kad dušu lomi bol i teški jad.
 I ono nebo plavo, visoko,
 I ono sunce, što me bolnog gr'e,
 I ovo more burno duboko,
 I ova zemlja i na zemli sve,
 Ah sve to mi dušu zanosi,
 Nagoneć je da ubrza let,
 Da letom tijem život pokosi,
 Kô ljubav što je mladosti mi cv'jet.
 Ja sam ljubio!
 U žarkom sreću još mi bukti plam —
 Moćan i sladak, al' tijelo mre;
 K zemli će t'jelo, ja to dobro znam,
 A duša gdje će, kamo ona gre?
 Neznani puti sv'jeta neznana
 Zamamljuju nu!
 I ljubav gdje će i strast mlada'na?
 Za braćom svojom, zemle ponosom
 Naroda moga zemle krvave;
 Gdje će mi suze? gdje će uzdasi?
 Još gdje će moje pjesme ubave,
 Mladosti moje burni talasi?
 Živote čudni, ja te ljubim sad!
 Al kasno, kasno. Muke prolaze . . .
 Gasi se sunce i s ņim svaki jad!
 I sjeni eto k meni dolaze . . .
 Blažene sjeni eto me, eto!
 . . . Je li vječnost to? Je li ljubav to?
 Jesu l' snovi to? Ah snovi nisu,
 — Vječnost je to! . . .

Cetiņe 18. VIII. 1902.

Orlovski.



BIJEŠKE.

Na poju razvitka srpske kniĝe u Dubrovniku imamo da zabiĝemo osnivaņe *Srpske Dubrovačke Biblioteke*, koju izdaje Srpska Dubrovačka Štamparija.

Do sada su izašle dvije kniĝe Srpske Dubrovačke Biblioteke i to: 1. *Povjest Dubrovačke Republike*, poznato djelo ņemačkoga historika Engela, koje je preveo Dum Ivan Stojanović i dopunio svoji izlagaņem najnovije istorije dubrovačke; 2. *Pjesme Didaka Pira*, latinskoga pjesnika.

Prvo djelo ne treba preporuke, jer se odavna osjećala prijevika potreba povjesti Dubrovačke Republike na srpskom jeziku. Što se tiče pjesama Didaka Pira, one su preštampane u interesu boljega poznavanja dubrovačke književnosti, jer je staro izdanje tih pjesama bilo sasvim rijetko.

Nadamo se, da će odziv čitalačke publike osokoliti pokretače Srpske Dubrovačke Biblioteke na daji rad. Što se tiče svrhe i programa ovoga književnoga preduzeća progovorićemo prvom prilikom.

*
**

Ministarstvo prosvjete u Srbiji raspisalo je natječaj na četiri prazne katedre na Velikoj Školi u Beogradu: na istoriju književnosti južnih Slovena, na istoriju srpskoga naroda (dvije katedre) i na nauku o finansijama.

Katedra istorije južnih Slovena ustanovljena je g. 1876. Profesori za tu katedru do sada su bili Stojan Novaković i pok. Svetislav Vulović. Prof. Pavle Popović i knjižničar Narodne Biblioteke kandidati su za tu katedru. Za katedru istorije srpskoga naroda ima tri kandidata: Stanoje Stanojević, Jovan Tomić i L. Jovanović.

*
**

Naš saradnik, pripovjedač Nikola T. Janković, namjerava dati u štampu priče i slike (14 na broju), od sada štampane u „Iskri“, „Kolu“, „Luči“ i „Srdu“. Od tih je osam izišlo u „Srdu“. Knjiga će iznijeti do 10 štampanih tabaka. Cijena je knjiži K. 1.60. Prijava za pretplatu do 10 Jula.

*
**

Odbor Babić-Vujićeve zaklade u Zadru za uspomenu i pokoj duše srpskoga narodnoga dobrotvora, utemeljitelja Babić-Vujnovićeve zaklade profesora Lubomira Vujnovića, prilikom druge desetogodišnice od dana smrti njegove priredio je na 25 (12) juna o. g. svečan parastos.

Profesor Lubomir Vujnović umro je u Zadru g. 1883. U oporuci ostavio je 30.000 rubala u ruskim obligacijama na prosvjetne cijeli. Naime iz prihoda toga kapitala vaspitava se srpska omladina iz Dalmacije i Boke Kotorske na universitatima. U slučaju da ne bude muških potomaka ni od njegova brata ni od njegove sestre ostavio je svoje nepokretno imanje u Benkovcu (oko 30.000 for.) istoj zakladi.

Krajem g. 1902. iznosila je zakladna glavnica Kr. 109.523-70. Počinući od školske godine 1889-90. do danas bilo je svega 19 stipendista rečene zaklade, i to: 12 slušalaca prava, 5 slušalaca medicine, 1 slušalac bogoslovlje i 1 slušalac filosofije.

*
**

U finom izdanju preštampana su iz „Srda“: *Iz Boke, nekoliko pisama između albuma slika „Iz dekadence“ i „Iz renesanse“, pripisno Podnopoljski.*

Preporučujemo našoj čitalačkoj publici dosadašnje radove Podnopoljskoga (prof. Tripković), a nadamo se, da će nas on skoro obradovati svojim novim radom: *Iz renesanse*. Tako ćemo dobiti potpunu sliku naše divne i dične Boke Kotorske.

*
**

Primili smo:

Letopis društva hrvatskih književnika u Zagrebu za godine 1900-1903.

Д. Н. Вергунъ: *Червено-рускіе отзвуки. Львовъ.*

Владимиръ Волгинъ: *романъ въ стихахъ П. Б. Панова. С.— Петербургъ.*

Deveti izvještaj trgovačke škole u Mostaru za šk. god. 1902-1903.